

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiaalitutkimuksen laitos

Ykseyden moneudesta

Islamin diskursiivinen rakentuminen suomalaisten islamiin kääntyneiden naisten uskonnollisen tiedon etsimistä ja soveltamista koskevassa puheessa

Anne Suominen
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Marraskuu 2012

SUOMINEN, ANNE: Ykseyden moneudesta. Islamin diskursiivinen rakentuminen suomalaisten islamiin kääntyneiden naisten uskonnollisen tiedon etsimistä ja soveltamista koskevassa puheessa. Pro gradu -tutkielma, 57s.
Sosiologia
Marraskuu 2012

Tutkielmani aiheena on islamin diskursiivinen rakentuminen suomalaisten islamiin kääntyneiden naisten uskonnollisen tiedon etsimistä ja soveltamista koskevassa puheessa. Aineistona on 12 teemahaastattelua, ja aineiston analyysi on tehty diskurssianalyysillä. Teoreettis-metodologinen lähtökohta on sosiaalisessa konstruktionismissa.

Tarkastelen sitä, miten suomalaiset islamiin kääntyneet naiset rakentavat kuvaa islamista puhuessaan omasta uskostaan, uskonnostaan ja sen harjoittamisesta ja millaisia merkityksiä he antavat islamille puhuessaan uskonnollisen tiedon hankkimisesta ja sen soveltamisesta. Löysin aineistostani kaksi diskurssiparia. Molemmissa pareissa diskurssit muodostuvat toistensa vastadiskurssina ja rakentavat kuvan islamista toisaalta yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena, toisaalta monimuotoisena monista tulkinnoista koostuvana kirjona.

Puhtaan islamin diskurssissa pyhät tekstit näyttäytyivät ensisijaisina uskonnon harjoittajiin nähden. Uskonnon ja sen harjoittajien erottamisella luotiin niiden välille etäisyyttä, joka auttoi rakentamaan kuvaa puhtaasta, koskemattomasta ja täydellisestä uskonnosta. Diskurssia käyttämällä rakentui kuva yhdestä yhteisestä jakautumattomasta ja turmeltumattomasta islamista.

Arjen islamin diskurssia käytettäessä ensisijaiseksi nousi jokapäiväisissä valinnoissa todeksi eletty vakaumus. Pyhien kirjoitusten rooli muuttui tätä diskurssia käytettäessä funktionalisemmaksi. Ensisijaista ei ollut teksteihin syventyminen, vaan niiden käytäntöön soveltaminen. Arjenislam artikuloitui vastadiskurssina ihanneislamille. Diskurssia käyttämällä rakentui kuva monimuotoisesta, joustavasta ja elämään mukautuvasta uskonnosta.

Omaehtoisuusdiskurssilla otettiin kantaa siihen, kenellä on oikeus määritellä yksilön vakaumusta. Omaehtoisuusdiskurssi limittyi arjen islamin diskurssin kanssa, mutta omaehtoisuusdiskurssissa yksilön oma islam ei vertautunut yhteen puhtaaseen islamiin, vaan lukuisiin muiden määrittelemiin potentiaalisesti yhtä väärin islameihin. Diskurssilla rakennettiin kuvaa omien mieltymysten mukaan muotoiltavasta uskonnosta. Islam näyttäytyi tässä valossa hyvin monimuotoisena.

Mukautumisdiskurssissa keskeinen uskontoa määrittävä tekijä oli uskonnollinen yhteisö. Diskurssia käytettäessä esiin nousi yksilön ulkopuolelta tuleva paine, yhteisön tarjoamat vahvat roolimallit ja ideaalit. Omaehtoisuus- ja mukautumisdiskurssien avulla käytiin neuvottelua yhteisöllisyydestä ja liikkumatilasta yhteisön sisällä. Mukautumisdiskurssilla viitattiin yhteen jaettuun uskontoon.

Islam rakentui näitä neljää diskurssia käytettäessä samanaikaisesti yhtenä ja monena.

Asiasanat: islam, muslimi, diskurssianalyysi, sosiaalinen konstruktionismi

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Islam ja muslimit tutkimuksen kohteena	5
3 Teoreettis-metodologiset lähtökohdat	20
3.1 Sosiaalinen konstruktionismi.....	20
3.2 Diskurssianalyysi.....	24
4 Tutkimusongelma ja tutkimusaineisto.....	27
4.1 Aineistonhankintamenetelmänä haastattelu.....	27
4.2 Aineiston käsittely	29
4.3 Tutkijan positioista	29
4.4 Anonymiteetti ja stereotyyppiat.....	31
5 Kirjojen islam vs. muslimien islam	32
5.1 Puhdas islam vs. arjen islam.....	32
5.2 Ihanne vs. todellisuus	34
5.3 Ykseyden ja moneuden rakentuminen.....	38
6 Minun islamini vs. muiden islam	42
6.1 Omaehtoisuus vs. mukautuminen.....	44
6.2 Itse määritely vs. ulkoa annettu	47
6.3 Ykseys moneudessa.....	49
7 Yhteenveto.....	50
7.1 Vastauksia tutkimuskysymyksiin: Ykseys ja moneus	50
7.2 Tulosten pohdintaa	53
Lähteet	55
Haastattelurunko.....	57

1 Johdanto

Suomessa muslimit ovat pieni, mutta nopeasti kasvanut vähemmistö. Vielä 1990-luvun alussa Suomessa oli vain muutamia tuhansia muslimeita, mutta nykyään heitä arvioidaan olevan jo yli 40 000. Määrän kasvu johtuu pääasiassa lisääntyneestä maahanmuutosta. (Sakaranaho 2008, 24) Islam ei kuitenkaan ole pelkästään maahanmuuttajien uskonto. Yhä useampi maamme muslimeista on syntyperäinen suomalainen, joko maahanmuuttajan lapsi tai islamiin kääntynyt. Muslimien määrän ohella myös islamin näkyvyys on kasvanut. Tämä johtuu pitkälti islamin ja kansainvälisen politiikan sidoksista. (Martikainen ym. 2008, 7)

Muslimien määrän kasvu on tuonut tarpeen muslimeja koskevalle tutkimukselle. Tutkimus Suomessa on keskittynyt pääasiassa maahanmuuttajiin, erityisesti tataareita ja somaleja on tutkittu. Jonkin verran on myös tehty tutkimusta median luomasta islamkuvasta. Islamiin kääntyneitä suomalaisia puolestaan on tutkittu toistaiseksi hyvin vähän. Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat tavallisten itseoppineiden muslimien islamkäsitykset. Ääneen pääsevät suomalaiset islamiin kääntyneet naiset, jotka harjoittavat uskoaan vähemmistönä suomalaisessa sekularisoituneessa kristillisessä yhteiskunnassa.

Pyrkimyksenäni on tehdä tutkimusta, joka lähestyy islamia uskomusjärjestelmänä, joka kytkeytyy ihmisen arkipäivään hyvin erilaisissa viitekehyksissä. Tutkimuksen kohteena ei ole niinkään islamin olemus, vaan eri tavoin uskontoaan harjoittavat muslimit. Tulkittavat ”tekstit” eivät ole islamin uskonnollisia tekstejä, vaan muslimien puhetta omasta vakaumuksestaan. Erilaisilla lähestymistavoilla voidaan osoittaa, miten eri tavoin ja erilaisissa konteksteissa islamia käytetään ja määritellään, ja samalla voidaan murtaa monoliittista kuvaa islamista, joka edelleen vallitsee länsimaissa. (vrt. Sakaranaho 2008, 21–22)

Tehdessäni kandidaatintutkielmaa islamiin kääntyneiden naisten identiteetin rakentumisesta kiinnitin huomiota usein toistuviin ilmaisuihin ”islamin mukaan” ja ”meillä islamissa”. Tuolloin jäin miettimään, mikä ja kenen määrittelemä oli tuo islam, johon haastattelemanin naiset viittasivat. Naisten kertomissa kääntymistarinoissa minua ihmetytti kirjallisen aineiston vahva rooli. Tuntui kuin sosialisointien vaatimia merkityksellisiä toisia ei olisi ollut juurikaan kuvassa mukana. Vaikutti siltä, että valtaosa uuteen uskuntoon liittyvästä tiedosta etsittiin kirjoista ja verkkosivuilta. Halusin selvittää, miten suomalaisnaiset omaksuvat islamin ja miten he muotoilevat siitä omannäköistään sekä millaiseksi islam muodostuu suomalaisen kääntymisenä puheissa. En pyri asettamaan islamia vastakkain lännen kanssa tai vertaamaan

sitä kristinuskoon. Sen sijaan tarkastelen muslimien käsityksiä omasta uskonnostaan: mitä he sisällyttävät islamiin ja mitä jättävät sen ulkopuolelle.

Vaikka muslimeita koskevaa tutkimusta on viime vuosina julkaistu Suomessakin enenevässä määrin, se on keskittynyt median islamkuvaan ja maahanmuuttajamuslimeihin. Suomalaisia käännyttäjiä arvioidaan olevan noin kahdeksansataa, eli he ovat pieni vähemmistö maamme muslimeista. Käännyttäjiä ovat kuitenkin määräänsä nähden äänekäs vähemmistö ja heillä on määrittelyvaltaa suomalaisen islamin suhteen myös sujuvan kielitaitonsa ansiosta.

Syntymuslimeihin verrattuna heidän näkökulmansa islamiin on erilainen. Käännyttäjiä islammikuvassa yhdistyy kaksi elementtiä. He tavallaan katsovat islamia sisältä päin, mutta tulokkaan silmin ja primäärisosialisaationsa kautta länsimaisesta näkökulmasta. Se, miten he kokevat, elävät ja kommunikoiivat uskontoaan, vaikuttaa myös siihen, millaiseksi suomalainen islam muotoutuu.

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten islamiin kääntyneet suomalaisnaiset puhuvat islamista. Tutkimustehtävänä on islamin diskursiivisen rakentumisen jäljittäminen diskurssianalyysin avulla. Pyrin löytämään ja erittelemään niitä diskursseja, jotka luovat tulkintakehystä sille, mitkä asiat määrittävät islamiin kuuluviksi ja mitkä sen ulkopuolelle jääviksi. Tutkimuksen kohteena ovat tavallisten ihmisten tuottamat jäsenyydet; tutkin sitä, miten islam konstruoidaan suomalaisten musliminaisten puheissa heidän kanssaan tekemissäni haastatteluissa. Kirjoittaessani islamista en viittaa essentiaaliseen kokonaisuuteen vaan sosiaalisesti konstruoituun elementtiin.

Päätin tutkia naisia osin käytännöllisistä syistä. Koska olen itse nainen, naisia haastatellessani minun ei tarvinnut huomioida muslimien noudattamaa sukupuolten segregatiota, eli pystyin haastattelemaan naisia kahden kesken heidän kodeissaan. Arvioiden mukaan suomalaisista islamiin kääntyneistä noin 80 prosenttia on naisia. Islamiin kääntyneet naiset ovat myös miehiä kiinnostavampia ainakin näennäisen ristiriidan takia. Islam nähdään usein hyvin patriarkalisena ja jopa naisvihamielisenä uskontona, joten suomalaisen naisen vapaaehtoinen kääntyminen tällaiseen uskuntoon herättää enemmän kysymyksiä kuin miehen kääntyminen. Olin kiinnostunut selvittämään, miten suomalaiset naiset rakentavat kuvaa islamista osoittaen hallitsevansa sekä suomalaiset että islamilaiset sukupuoliroolit, koska puhuessaan islamista naiset rakentavat kuvaa myös itsestään uskontonsa edustajina.

Suomalaiset islamiin kääntyneet naiset eivät myöskään edusta keskenään yhtä homogeenistä käsitystä islamista. He eivät kaikki edes pidä toisiaan muslimeina tai ainakaan harjoittavina muslimeina. Haastateltavissani oli naisia, jotka eivät esimerkiksi peitä itseään huivilla muulloin kuin moskeijalla käydessään tai rukoile säännöllisesti rituaalisia rukouksia viidesti päivässä. Tutkimuksessani tarkoitan muslimilla henkilöä, joka ajattelee identiteettinsä perustuvan islamiin huolimatta siitä, mitä hän islamilla tarkoittaa. Pysin siis tutkimaan sellaisten henkilöiden itse-kuvailuja, jotka itse ajattelevat harjoittavansa jotain islamiksi kutsuttua.

Koska suomalaisia islamiin kääntyneitä ei ole juuri aiemmin tutkittu, en pysty sanomaan, miten hyvin¹² haastateltavaani edustavat tavallista islamiin kääntynyttä. Uskontoaan lukuun ottamatta he ovat hyvin tyypillisiä ikäisiään suomalaisia naisia. Suurin osa haastateltavistani oli ollut luterilaisia ennen kääntymistään. Yksi oli taustaltaan mormoni ja kaksi ateisteja. Haastattelujen aikaan he kaikki määrittelivät itsensä sunnimuslimeiksi, mutta vain muutama halusi tai pystyi nimeämään edustamansa islamin tätä tarkemmin. Kymmenen heistä kävi töissä tai opiskeli, yksi oli haastatteluhetkellä työtön ja yksi hoitovapaalla.

Ammatinvalinnassa he huomioivat vakaumuksensa, ja osa haastateltavista oli tämän vuoksi opiskelemassa uuteen ammattiin. Yhdeksän haastateltavista oli naimisissa, kaksi oli naimattomia ja yksi eronnut. Naisista neljä oli tutustunut islamiin tulevan aviopuolisonsa kautta, muut olivat löytäneet islamin muuta kautta ja avioituneet vasta kääntynyään. Yhden aviomies oli suomalainen käännynäinen, muiden miehet olivat maahanmuuttajamuslimeita.

Vaikka islam määrittää kokonaisvaltaisesti naisten elämää, siihen suhtautuminen vaihtelee. Haastattelemini naisten islam on koottu hyvin erilaisista lähteistä: tuttavien neuvoista, maahanmuuttaja-aviomiesten kommentteista ja internetistä luetuista artikkeleista. Heille islam on totuus, ja se miten he tulkitsevat sitä, vaikuttaa suoraan heidän arkisiin toimiinsa. He korostavat islamin käytännöllisyyttä, koska se antaa ohjeet niin nukkumiseen, syömiseen kuin pukeutumiseen. Heidän mukaansa islam ei ole vain filosofinen oppirakennelma, vaan se tuo helpotuksen arkisiin valintoihin.

Seuraavaksi luon katsauksen islamin ja muslimien tutkimukseen Suomessa ja käännynäisten tutkimukseen muualla Euroopassa ja Amerikassa. Tutkimuksen kolmannessa luvussa esittelen metateorian käyttämäni sosiaalista konstruktionismia ja tutkimusmetodiksi valitsemani diskurssianalyysia. Tässä tutkimuksessa tarkastelen siis islamia uskontona, mutta lähtökohtani

on se, että uskonnot, myös islam, ovat sosiaalisia konstruktioita. Neljäs luku koostuu tutkimusasetelmani sekä kokoamani haastatteluaineiston ja sen käsittelyn esittelystä. Luvut viisi ja kuusi ovat analyysilukuja, joissa esittelen aineistosta löytämäni kaksi diskurssiparia. Seitsemännessä luvussa kokoan analyysin tulokset yhteen ja raportoin tutkimukseni johtopäätökset.

2 Islam ja muslimit tutkimuksen kohteena

Islamtutkimuksen kasvu Suomessa ajoittuu viimeisiin vuosikymmeniin, mutta sen juuret ulottuvat jo 1800-luvulle. Georg August Wallin, Edvard Westermarck ja Hilma Granqvist ovat suomalaisen arabian ja islamin tutkimuksen uranuurtajia, jotka tekivät etnografista tutkimusta Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä. Wallin (1811–1852) teki 1840-luvulla kaikkiaan kolme tutkimusmatkaa Arabian niemimaalle. Matkojensa tuloksena hän julkaisi ensimmäisenä eurooppalaisena tutkijana näytteitä Arabian niemimaan beduiinirunoudesta. Wallinin arabimaihin kohdistunut tutkimus laajeni 1900-luvun alussa, kun Edvard Westermarck ja Hilma Granqvist aloittivat sosiaaliantropologisen kenttätutkimuksensa. Westermarck (1862–1939) tutki Marokossa asuvien maurien ja berberien elämää ja heidän moraalisia ja uskonnollisia käsityksiään. Granqvistin (1890–1972) tutkimus puolestaan valotti palestiinalaisten muslimien elämäntapaa. Hänen tutkimuksensa käsittelivät muun muassa arabimuslimien syntymään ja lapsuuteen sekä kuolemaan ja hautaamiseen liittyneitä tapoja ja uskomuksia. (Sakaranaho 2008, 11–17)

Viime vuosikymmeninä tapahtunut islamia koskevan tutkimuksen räjähdysmäinen kasvu ympäri maailmaa johtuu islamin maailmanpoliittisen roolin muuttumisesta. Islamia koskevan tiedon tarve on kasvanut, ja islamin tutkimuksesta on tullut yhteiskunnallisesti tärkeää. Toisaalta islamin tutkimuksen kasvun voi myös nähdä osana viime vuosikymmenien yleistä eurooppalaista kiinnostusta uskontoja kohtaan.

Yksi islamin tutkimuksen osa-alueista on Koraanin kääntäminen. Suomessa ensimmäinen koraanikäännös julkaistiin jo 1940-luvulla. Uusin koraanikäännös on arabian kielen ja islamin tutkimuksen professori Jaakko Hämeen-Anttilan laitos vuodelta 1995. Hämeen-Anttila on julkaissut myös Koraanin esittelyteoksen sekä useita muita islamia ja sen monimuotoisuutta esitteleviä kirjoja. Islamilaiseen kulttuuriin pääsee kurkistamaan myös tutustumalla Heikki Palvan ja Irmeli Perhon toimittamaan Islamilainen kulttuuri -kokoomateokseen. Kirja kattaa laajan kirjon erilaisia teemoja, mutta siinä painottuu eniten arabialais-islamalainen kulttuurialue. Islam on kiinnostanut myös suomalaisia teologeja. Heikki Räsänen teki 1970-luvulla islamin ja kristinuskon välistä vertailevaa tutkimusta. Ari Hukari puolestaan tarkasteli 2005 ilmestyneessä väitöskirjassaan kahden sunnalaisen ajattelijan näkemyksiä jumalallisesta ilmoituksesta ja sen suhteesta historiaan. (Sakaranaho 2008, 18–20) Islamin teologiassa kysymys ilmoituksen ja järjen suhteesta on ollut keskeinen. Voiko ihminen tietää hyvän ja

pahan, oikean ja väärän järjen vai ilmoituksen vai molempien avulla, on myös itse Koraanissa epäselvä ja kiistanalainen kysymys. Ilmoituksessa pysymisen on katsottu takaavan yhteisön yhtenäisyyden. Toisaalta on katsottu, että ihmisen velvollisuus on ajatella rationaalisesti. Modernistien mukaan ilmoituksen ja järjen suhde ei ole vastakkainen vaan toisiaan täydentävä. (Hukari 2005, 124) Samankaltainen kahtiajako näkyi myös haastateltavieni puheessa.

Koraani

Hämeen-Anttila (2006) valottaa Koraanin asemaa islamin uskossa ja erilaisia tapoja tulkita pyhiä tekstejä. Koraanin asema islamissa on keskeisempi kuin Raamatun asema kristinuskossa. Teologit ovat verranneet sitä pikemminkin Kristukseen kuin Raamattuun, ovathan Kristus ja Koraani kumpikin omassa uskonnossaan ”Jumalan Sana”. (Hämeen-Anttila 2006, 220) Monissa uskontotraditioissa kerrotaan esimerkillisistä ihmisistä, jotka pystyvät toimimaan välittäjinä Jumalan ja ihmisten välillä. Lähi-idän uskonnollisessa perinteessä näiden ihmisten käsitetään olevan synnittömiä, ja usein heillä ajatellaan olevan kaksi eri luontoa: jumalallinen ja inhimillinen. Esimerkiksi taivaallinen Kristus inkarnoitui kristinuskon mukaan ihmisten keskuuteen Jeesuksena. Maailmasta erillään oleva yliluonnollinen Luojajumala pysyisi ihmisille tuntemattomana, jollei olisi olemassa keinoa, jolla hän voisi antaa itsestään tietoa ihmiskunnalle. Jumalan ja ihmisten välillä on oltava joku välittäjä, ja tämän välittäjän on oltava osa kumpaakin luontoa. Välittäjä on Lähi-idän eri uskonnoissa saanut lukuisia eri nimityksiä, mutta sen funktio on sama: pelastavan tiedon ja jumalallisen ilmoituksen välittäminen ihmiskunnalle. Käsitys täydellisestä ihmisestä korostaa uskonnon kokemuksellista puolta: ilman sitä jumaluus jäisi ulkokohtaiseksi rituaalien suorittamiseksi. Islamin valtasuuntauksissa, sunnalaisuudessa ja 12-shiialaisuudessa, käsitys pelastajasta on jäänyt syrjään. Uskonnon hengellinen auktoriteetti on siirtynyt oppineille, jotka ovat profeetan tai imaamien perimätiedon varassa olevia auktoriteetteja. Heillä ei kuitenkaan ole suoraa kontaktia Jumalaan. Näiden islamin suuntausten mukaan ihmisten pelastuminen ei riipu yhteisön johtajasta vaan profeetta Muhammadin elämäntavan noudattamisesta. (Eid 2001,141, 154)

Islamin laki, *shari'a*, rakentuu sunnalaisen näkemyksen mukaan neljän pilarin varaan, joita ovat Koraani, sunna, *idzma'* ja *idztihad*. Sunna tarkoittaa profeetta Muhammadin elämäntapaa

ja toimia. Sunnasta saadaan tietoa *hadithien*, perimätietojen, kautta. Koraani ja sunna ovat islamin lain keskeiset auktoriteetit. Niiden lisäksi on vielä kaksi muuta auktoriteetin lähdeä. *Idzma'* tarkoittaa islamin yhteisön, *umman*, yksimielistä tapaa. *Idztihad* tarkoittaa yksittäisen oppineen päättelyä edellä lueteltujen lähteiden ollessa riittämättömiä. (Hämeen-Anttila 2006, 216–217) Jo 1700-luvulla islamilainen oppinut Shah Waliyullah tahtoi tuoda Koraanin myös tavallisen kansan ulottuville. Hänen ajatuksensa oli, että jokainen muslimi voi olla itsenäinen tulkitsija. Ajatus oli huomattavan radikaali. Siihen aikaan ajateltiin, että ”itsenäisen päättelyn portti oli jo suljettu”, ja etteivät edes oppineet voineet itsenäisesti päätellä uskonasioita, vaan heidän tuli noudattaa koulukuntia. Ajatus siitä, että tavallinenkin uskova voisi ymmärtää ja tulkita Koraania vain itsenäisen lukemisen avulla, oli hyvin etäinen. (em. 177)

1800-luvun lopussa nousi esiin uskonoppinut ja liberaali uudistaja Muhammad Abduh, jota pidetään islamin modernin tulkinnan isänä. Hän ajatteli keskiaikaisen tulkinnan etäännyttävän tavallista uskovaa Koraanista ja korosti tarvetta tuoda Koraani uskovien saataville. Koraanin mekaanisen lausumisen ja ulkoa opettelun sijasta Abduh korosti sitä, että Koraanilla on elävä sanoma uskovalle. Hän uskoi Koraanin olevan johdatus muslimille, eikä vain lain ja dogmatiikan käsikirja teologeille. (Hämeen-Anttila 2006, 177) Abduh'n työ avasi mahdollisuuden ohjata islamia uusille urille: perimätiedon arvon kiistäminen Koraanin tulkinnassa johti sen merkityksen vähenemiseen sharia'n alalla. Sunnan merkityksen rajoittaminen minimiin palautti islamin painopisteen Koraaniin, jolloin itsenäinen tulkinta, *idztihad*, vapautti islamin keskiajan painolastista ja loi edellytykset muovata uskontoa modernin maailman vaatimusten mukaisesti. (em. 179)

Koraanintutkimuksessa näkyy sama jakautuminen modernisteihin, fundamentalisteihin ja traditionalisteihin kuin muussakin nykyaikaisessa islamissa. Traditionalistit tulkitsevat Koraania perinteisesti, mutta modernistit haluavat lukea vanhaan tekstiin uusia aatteita. Modernistit pyrkivät osoittamaan, että Koraani sisältää kaikki nykyajan arvot, kuten demokratian ja sukupuolten välisen tasa-arvon. Koraania käytetään nykyaikaisten ajatusten telineenä, ja se yritetään saattaa sopusointuun länsimaisten arvojen kanssa. Fundamentalismi puolestaan pyrkii puhdistamaan islamia perinnäistavoista, joilla ei ole pohjaa Koraanissa tai sunnassa. (Hämeen-Anttila 2006, 180,185)

Käytännöllisen tulkinnan isä, Muhammad Abduh, esitti vaatimuksen siitä, että Koraania oli ymmärrettävä ensisijaisesti Koraanin itsensä kautta ja että perinteinen legendaverkosto oli

tässä työssä arvotonta. Vaikka Koraanin filologinen tutkimus on hiljalleen kehittynyt Abduh'n jälkeen islamilaisissa maissa, on varsinainen historialliskriittinen tutkimus aina ollut vaikeuksissa. Siinä missä Euroopassa kriittinen raamatuntutkimus hyväksyttiin konservatiivisimpia piirejä lukuun ottamatta jo 1800-luvulla, ei islamilaisissa maissa ole vielääkään sallittu vapaata koraanintutkimusta. (Hämeen-Anttila 2006, 185–186) Varovainen filologinen tutkimus on kuitenkin jatkunut, ja sen tunnetuin edustaja on A'isha Abdarrahman. Hän korosti sitä, että yhdellä sanalla voi olla yhdessä kontekstissa vain yksi merkitys. Tämä on ristiriidassa sekä perinteisen että opportunistisen nykyaikaisen tulkinnan kanssa, joka tulkitsee arvelematta kunkin sanan kussakin kohdassa tulkitsijansa aatteisiin sopivalla tavalla ottamatta huomioon vastaavien kohtien tulkintaa muualla Koraanissa. (em, 186–187)

Islamin synty

Islamilaisen käsityksen mukaan islam syntyi lopullisessa muodossaan Arabian niemimaalla muutaman vuosikymmenen (n. 610–632) aikana. Länsimainen tutkimus pitää kuitenkin islamin syntyprosessia huomattavasti monimutkaisempana. Islamin perusta laskettiin Arabian niemimaalla profeetta Muhammadin eläessä, mutta se sai paljon uusia vaikutteita arabien siirrettyä valloitusten myötä Lähi-idän vanhalle kulttuurialueelle. Perinteisessä historiankirjoituksessa islamin synnystä annetaan hyvin selkeä kuva. Tämän ”puumallin” mukaan islam syntyi täysin kehittyneenä. Orgaaniseksi, puuta muistuttavaksi, mallin tekee lahkojen huomioiminen. Historian kuluessa osa muslimeista haarautui irti päärungosta. Sunnalaisuus säilyi kuitenkin koko ajan päärunkona, sekä lukumääräisesti ylivoimaisena että opillisesti puhtaimpana. Sunnalaisuus on tässä mallissa joka tavalla identtinen alkuislamin kanssa. (Hämeen-Anttila 1999, 18–20)

Uudessa tutkimuksessa on alettu huomaamaan islamin kehityksen monimutkaisuus. Pisaramallin mukaan islam syntyi kaksivaiheisesti. Alkuislam kehittyi Arabian niemimaalla profeetta Muhammadin eläessä. Tässä vaiheessa on mahdollista puhua suhteellisen yhtenäisestä alkuislamista, joka ei kuitenkaan vielä ollut kattava järjestelmä. Islam perustui profeetta Muhammadin saamille ilmestyksille. Hänen kuoltuaan uusien ilmestysten mahdollisuus lakkasi, ja seuraavina vuosikymmeninä pienilukuinen muslimien yhteisö hajaantui valloitusten myötä maantieteellisesti laajalle alueelle. Alkuaikojen suhteellisen yhtenäinen alkuislam alkoi sirpaloitua, ja syntyi lukuisia tulkintoja islamista. Eri alueilla

islam sai erilaisia vaikutteita alueen valtaväestöltä. Maantieteellisesti etäälle hajaantuneet islamin yhteisöt kehittivät oppia itsenäisesti löytääkseen vastauksia ennen esittämättömiin kysymyksiin. Lukuisat hajallaan olevat alueelliset islamin keskukset olivat kuin pisaroita Lähi-idän kartalla. Ajan myötä joidenkin yhteisöjen välille syntyi dialogia, joka johti yhteisöjen opin yhteensulautumiseen. Vuoden 800 tienoilla alkuislamin jälkeen sirpaloituneesta islamista oli syntynyt muutamia pääsuuntauksia. Arabian niemimaalta tullut alkuislam kantoi jo sirpaloitumisen siemeniä sisällään. Uusissa ympäristöissä se kehittyi lukuisaksi määräksi erilaisia islameja. (Hämeen-Anttila 1999, 20–22)

Tämänhetkinen islam näkyy mediassa usein monoliittisenä: on vain yksi jakamaton islam. Käsitys vastaa sunnalaisen ortodoksian näkemystä: puhdasoppisen islamin lisäksi on vain islamin turmeltuneita muotoja. Kun länsimaissa uutisoidaan islamin noususta, tarkoitetaan käytännössä vain yhden islam-tulkinnan, fundamentalismin, voimistumista. Islamilla on kuitenkin monia muitakin ilmenemismuotoja. Vaihtoehtoisilla suuntauksilla on oma tulkintansa islamin sisimmästä merkityksestä. (Hämeen-Anttila 1999, 249)

Uskonnollistaminen

Viime vuosikymmeninä muslimeja koskeva tutkimus on laajentunut eri tieteenaloille ja samalla tutkimusaiheet ovat moninaistuneet. Islamin kytköksiä politiikkaan on tutkittu, ja viime vuosina on ilmestynyt useita terrorismia käsitteleviä teoksia. Marko Juntunen (2002) on tutkinut marokkolaisia nuoria miehiä ja raportoinut löydöksiään muun muassa väitöskirjassaan *Between Morocco and Spain: Men, Migrant Smuggling and a Dispersed Moroccan Community*. Hän tuo politisoituneeseen ja uskonnollistuneeseen keskusteluun toisenlaisen näkökulman, jossa painottuu arjen islam ja tavallisten ihmisten näkemykset uskonnosta. Juntunen on huolestunut julkisen keskustelun sävystä, jossa muslimit asetetaan yhden toimintaa ja ajattelua hallitsevan logiikan, uskonnon, vangeiksi. Terrorismin vastaista sotaa käyvässä länessä ihmiset yhä selkeämmin ”islamilaistetaan” ja heidän maailmankatsomuksensa vivahde-erot sivuutetaan. (Juntunen 2005, 10)

On tärkeä muistaa myös se, että islam ei ole pelkästään kirjallinen oppi vaan myös monenkirjava elämänasenne, joka tarjoaa runsaalle miljardille ihmiselle periaatteet, joiden mukaan elää. Arjen käytännöt näyttäytyvät usein oppirakennelmien tarjoamia malleja

monipuolisempina, ja Juntusen tutkimien muslimien elämässä islam tulee esille etenkin, kun miehet pohtivat ratkaisuja normien ja käytännön todellisuuden välisiin ristiriitoihin. Ei ole yksinkertaista määritellä, mistä lähteistä uskonopilliset periaatteet koostuvat. Monet muslimit elävät todellisuudessa, johon kuuluu lukuisia ymmärryksiä ja keskusteluja siitä, mitä islam merkitsee. (Juntunen 2005, 21–22)

Aivan kuten omat haastateltavani, myös Juntusen kohtaamat muslimit ovat luovia sopeutujia, jotka taivuttelevat islamilaisiksi kokemiaan normeja ja sääntöjä. Siksi käykin ongelmalliseksi puhua heidän maailmastaan uskonnon sanelemana kokonaisuutena. (Juntunen 2005, 192)

Vaikka marokkolaisnuoret elävät ainakin nimellisesti islamilaisessa ympäristössä, he kokevat uskonnon roolin muuttuneen omassa yhteiskunnassaan. Ympäröivä yhteiskunta ei enää edusta nuorille islamilaisia arvoja, ja sen seurauksena uskonnon, perinteen ja identiteetin suhteet asettuvat uuteen järjestykseen. Uskonnollisuus on yhä vahvemmin vakaumusta ja yksilöllistä valintaa, ei niinkään osa yhteisöllisesti ylläpidettyä arjen järjestystä. Todellinen muslimi kuvataan hurskaana yksilönä, joka elää korruptoituneessa yhteiskunnassa ja usein vasta länteen suuntautuvan siirtolaisuuden koetaan takaavan yksilölle oikeuden harjoittaa ”todellista islamia”. Todellinen islam on siis merkittävästi irtaantunut aiempien sukupolvien uskonnosta. (em. 194)

Muslimit Suomessa

Voimakkaan kasvun lisäksi suomalainen islamtutkimus on viime vuosien aikana myös enenevässä määrin kohdistunut suomalaisiin muslimeihin. Muslimien olemassaolo Suomessa liitetään usein maahanmuuton kasvuun 1990-luvulla. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, koska muslimimaahanmuuttajien määrän kasvu teki islamista Suomessa näkyvämpää. Vaikka maahanmuuttajat ovat suurin ja nopeiten kasvava muslimiryhmä Suomessa, on tärkeää huomata, ettei islam ole Suomessa uusi ilmiö. Uusien maahanmuuttajien lisäksi suomessa on joukko muslimikäännynnäisiä sekä Suomeen jo 1800-luvulla asettuneita tataarimuslimeja. Näiden kolmen ryhmän asemat suomalaisessa yhteiskunnassa eroavat selvästi toisistaan. (Tiilikainen & Lehtinen 2004, 47) Tutkimus on kuitenkin tähän asti keskittynyt maahanmuuttajamuslimeihin ja erityisesti suurimpaan muslimiryhmään somaleihin. (Sakaranaho 2008, 25)

Suomen muslimivähemmistön sisäisestä monimuotoisuudesta kirjoittavat Tiilikainen ja Lehtinen (2004) artikkelissaan *Muslim Women in Finland: Diversity within a Minority*. Kolme edellä mainittua ryhmää poikkeavat toistaan, mutta myös niiden sisällä on paljon vaihtelua. Suomalaisista käännyttäisistä arvioiden mukaan noin 80 prosenttia on naisia. Suurin osa käännyttäisistä asuu pääkaupunkiseudulla, ja vaikka useiden kääntyminen on yhteydessä muslimin kanssa avioitumiseen, monet ovat löytäneet islamin yksilöllisen uskonnollisen ja hengellisen etsinnän tuloksena. Suomalaisilla käännyttäisillä ei ole yhtä yhteistä islamin tulkintaa. On käännyttäisiä, jotka eivät käytännössä harjoita uskontoaan vaan ainoastaan uskovat islamin sanomaan, kun toiset puolestaan seuraavat islamia tiukimman tulkinnan mukaan. 2000-luvun alussa monet naiset olivat tavalla tai toisella Arabian niemimaalta kotoisin olevan puritaanisen islamistisen Salafiyya-liikkeen vaikutuksen piirissä, mutta vaikuttaa siltä, että suurin osa käännyttäisistä seuraa kuitenkin niin sanottua keskitien islamia eli islamin maltillista tulkintaa. (Tiilikainen & Lehtinen 2004, 50)

Suomalaisten käännyttäisten elämään islam vaikuttaa välillisesti myös vakaumuksen kylkiäisenä tulevan maahanmuuttajastatuksen myötä. Muutamit haastattelemistani naisista kertoivat vaikeuksistaan hoitaa luottamustoimiinsa liittyviä asioita esimerkiksi pankissa. Pankkivirkailija ehkä tiedostamattaan samastaa huiviin pukeutuneen suomalaisnaisen maahanmuuttajaan eikä näin ollen luota asiakkaan asioidenhoitokykyyn. Uskonnollistamisen sijaan käännyttäiset voidaan maahanmuuttoistaa. Toki islamiin kääntyessään naiset samalla tulevat osaksi vähemmistöä todellisestikin. Vaikka heitä ei pidettäisi maahanmuuttajina, he joutuvat muslimeina vastaamaan monenlaisiin kysymyksiin ja kuuntelemaan välillä asiattomiakin kommentteja niin omista valinnoistaan kuin islamista yleisesti. Tämän lisäksi käännyttäiset ovat myös muslimiyhteisön sisällä vähemmistö.

Vaikka uskonto tarjoaa yhteisen pohjan kaikille muslimeille, myös paikallinen kulttuuri ja traditiot vaikuttavat uskonnon harjoittamiseen ja tulkitsemiseen. Käännyttäiselle tilanne voi olla ongelmallinen. Hän saattaa esimerkiksi pitää joitakin maahanmuuttajamuslimien käytäntöjä ristiriitaisina normatiivisen islamin opin kanssa ja tästä johtuen vastustaa niitä. Toisaalta hänen voi olla vaikea islamia opiskellessaan erottaa toisistaan uskonto ja muslimimaiden kulttuuri. Se, millaisen islamin kukin omaksuu, riippuu myös hänen kontakteistaan ja siitä, millaiseen informaatioon vastakääntynyt sattuu törmäämään. Erilaiset sosiaaliset olosuhteet ja kokemukset luovat erilaisia mahdollisuuksia muovata merkityksiä, joita naiset islamille antavat omassa arjessaan. (Tiilikainen & Lehtinen 2004, 53–54)

Maahanmuuttajamuslimit ja etenkin somalit ovat antaneet julkiset kasvot islamille Suomessa. He ovat tehneet islamin näkyväksi, ja samalla esiin on noussut monia kysymyksiä, jotka koskevat muslimeita yleisesti. Islam saa erilaisia merkityksiä eri ryhmiin kuuluvien muslimien keskuudessa eikä ole yksiselitteistä, mitä asioita pidetään uskontoon ja mitä kulttuuriin kuuluvina. Tyttöjen ympärileikkaukselle esimerkiksi on annettu uskonnollisia syitä ja merkityksiä Somaliassa, jossa käytäntö on hyvin tavallinen. Suomalaiset käännyttäiset ja tataarimuslimit puolestaan pitävät sitä haitallisena kulttuurisena traditiona, jolla ei ole mitään tekemistä islamin kanssa. Suhtautuminen tyttöjen ympärileikkaukseen jakaa suomalaisia muslimeja. Myös suomalaiset käännyttäiset näkevät islamin oman kulttuurinsa läpi. Silti islamista käytävän keskustelun keskittyminen maahanmuuttoon ja kulttuuriin käytäntöihin voi toisinaan olla heille turhauttavaa. Kääntyessään muslimeiksi he ovat joka tapauksessa päätyneet osaksi käynnissä olevaa monikulttuurisuuskeskustelua samoin kuin maailmanlaajuisista islamilaisten lähteiden uudelleentulkintaa. Perinteiset tulkinnat musliminaisten oikeuksista ja velvollisuuksista vaikuttavat heihin samoin kuin näiden näkemysten uudelleentulkinnat. (Tiilikainen & Lehtinen 2004, 60–61)

Islam nähdään lännessä usein monoliittina. Sen lisäksi läntistä käsitystä muslimeista värittää uskonnollistaminen. Käännyttäisten kohdalla uskonnollistaminen on varsin vähäistä, mutta maahanmuuttajamuslimien elämää se voi värittää paljonkin. Uskonnollistamisella tarkoitetaan näkökulmaa, jossa mitä erilaisimmat asiat tulkitaan nimenomaan uskonnollisen taustan kautta. Se toisaalta muistuttaa uskonnon merkityksestä monien ihmisten elämässä, mutta myös yksinkertaistaa monimutkaisia asiakokonaisuuksia. Yksilön ja ryhmän ”muslimius” muuttuu helposti kaiken selittäväksi tekijäksi sekä hälventää muslimiryhmien keskinäisiä eroja. (Martikainen 2008, 66–67) Vaikka uskonto on merkittävä osa monen muslimin elämää, nykyinen uskonnollistava tarkastelu on yliampuvaa ja liioittelevaa. Islamin ja muslimien moninaisuus on kadonnut näköpiiristä. On muistettava, että on paljon erilaisia tapoja pitää itseään muslimina ja toteuttaa uskonnollista elämäänsä. Uskonnollistamiseen tosin osallistuvat myös monet muslimit korostaessaan islamin yhtenäisyyttä ja muslimi-identiteetin ensisijaisuutta. (Martikainen ym. 2008, 8–9)

Suomalainen islamin tutkimus on painottunut maahanmuuttajamuslimeihin, ja erityisesti somaleja on tutkittu paljon. Tiilikainen on tutkinut somalinalaisia ja keskittynyt Juntusen tavoin arjen islamiin. Hän näkee tärkeänä arjen uskonnollisuuden tuomisen uskontotieteellisen tutkimuksen kenttään, koska usein tutkimuksen kohteena ovat arjen sijaan olleet uskonnolliset

instituutiot tai pyhät tekstit. (Tiilikainen 2003, 14) Omissa haastatteluissani arjen islam ja tekstien islam rakentuivat osin toisistaan irrallisina kokonaisuuksina. Naiset pitivät pyhiä tekstejä tärkeinä, mutta korostivat myös rooliaan äiteinä ja kodin ja arjen ylläpitäjinä. Monet kokivat velvollisuutensa teksteihin syventymiseen ja arjen pyörittämiseen kilpailevina, ja usein tekstit jäivät käytännössä häviölle ainakin lasten ollessa pieniä.

Tiilikainen lähtee tutkimuksessaan liikkeelle ajatuksesta, että naisten kokemukset ovat erilaisia kuin miesten. Tämä johtuu naisten erityisestä asemasta perheen sisällä muun muassa äiteinä, naisten erilaisesta roolista uskonnollisissa yhteisöissä sekä naisiin kohdistuvista odotuksista ja asenteista yleensä yhteiskunnassa. Miesten ja naisten suhde esimerkiksi tiloihin on myös erilainen. Naisten ja äitien arki kiertyy usein kodin ympärille. Naisten islamia eletään ja luodaan arjessa tietoisina miesten uskonnollisista tulkinnoista, mutta samalla naisten itsensä kautta ja joskus jopa miehiltä salaa. (Tiilikainen 2003, 16) Haastattelemieni suomalaiskäännynnäisten joukossa oli naisia, jotka olisivat mielellään harjoittaneet uskontoaan myös kodin ulkopuolella, mutta se ei ollut käytännössä mahdollista tai ainakaan helposti toteutettavissa muun muassa paikallisen moskeijan pienten tilojen tähden. Aivan kuin somalinoisilla myös käännynnäisillä arki suodattuu islamiin liittyvien arvojen ja käytäntöjen kautta. Samalla islamin harjoitus ja uskontoon liittyvät tulkinnat suodattuvat heidän kokemustensa ja eletyn arkensa kautta. Naiset ovat siis toimijoita, jotka monin tavoin tekevät islamia omassa arjessaan. Toimiessaan he hyödyntävät islamin tarjoamia sääntöjä ja voimavaroja, mutta samalla tulkitsevat ja jäsentävät näitä sääntöjä uudelleen. Islamin sisällä naisille jää tilaa erilaisille vaihtoehdoille ja valinnoille – toiminta syntyy neuvottelujen, tulkintojen ja valintojen tuloksena. Islam ei kuitenkaan yksin riitä selittämään kaikkia valintoja, vaan muutkin naisten elämässä vaikuttavat tekijät auttavat ymmärtämään heidän uskolleen antamia merkityksiä. (Tiilikainen 2003, 17–18)

Tiilikainen näkee islamin yhtenä mahdollisena somalinaisten resurssina, joka voi auttaa ymmärtämään koettua kärsimystä ja selviytymään uudessa ympäristössä. Toisaalta se on myös jännitteinen alue, johon liittyy kysymyksiä vallasta määrittellä ”oikeaa” islamia. Nämä jännitteet ovat yhteydessä laajempaan islamisoitumisprosessiin, jonka seurauksena kansanuskoksi katsotut elementit ja kulttuuriset uskonnon piirteet pyritään erottamaan kaikille muslimeille yhteisestä uskonnon ytimestä. (Tiilikainen 2003, 18) Oikean islamin määrittelyoikeus ja islamin puhemiehenä tai -naisena toimimisen oikeutus tulee esiin myös haastateltavieni puheissa. Ei ole kovinkaan yksinkertaista valita sopivaa edustajaa kertomaan

muslimien kantaa esimerkiksi mediassa. Jos maahanmuuttajamuslimit kokevat kyseenalaisena esimerkiksi islamin tutkimuksen professori Jaakko Hämeen-Anttilan tai Isra Lehtisen julkiset lausunnot islamista, eivät käännynnäisetkään koe näitä lausumia välttämättä omia kantojaan esiintuovina. Käsittelen määrittelyoikeuden hahmottumista käännynnäisten puheessa tämän tutkielmani analyysiluvussa kuusi.

Islamilaisuuden virallista määrittelemistä hankaloittaa myös se, että sunnimuslimeilla, maailman muslimien enemmistöllä, ei ole kristillistyypistä pappishierarkiaa. Islam on uskontona siinä mielessä demokraattinen, että uskovan ja Jumalan välille ei voi asettaa kukaan. Uskonoppineen tärkein ominaisuus on hänen hankkimansa tieto islamin laista, ja rukouksenjohtajana, eli imaamina, voi toimia kuka tahansa täysivaltainen muslimi. Jokainen uskonoppinut saa pulmatilanteissa tulkita Koraania ja perimätietoa itsenäisesti. Oppineet tai oppineiden neuvostot antavat pyydettyä *fatwoja* eli lausuntoja siitä, kuinka ihmisten tulisi islamin mukaan toimia. Jos eri tahot antavat ristiriitaisia fatwoja, jokaisen muslimin on itse harkittava, ketä kuuntelee. Hierarkian ja keskushallinnon puute hankaloittaa opin yksikäsitteistä määrittelyä: ei ole olemassa mitään yhteisesti hyväksyttyä elintä, joka kirkolliskokouksen tavoin voisi määrätä, mitä uskonoppi pitää sisällään. Toisaalta tällainen demokraattisuus antaa yksittäiselle oppineelle enemmän vapautta muodostaa uskonnollinen kantansa kuin esimerkiksi kirkon kannan sitomalle papille. Tätä tulkinnanvapautta ovat käyttäneet hyväkseen niin fundamentalistit kuin maltillisetkin. (Hämeen-Anttila 2001, 14, 36–37)

Tiilikainen toteaa kulttuurin ja uskonnon tai etnisen ja uskonnollisen identiteetin erottamisen toisistaan liittyvän myös laajemmin maahanmuuttajien identiteetin muuttuviin määrittelyihin. Maahanmuuttajat saattavat alkaa harjoittaa ja määritellä uskontoaan opillisesti puhtaammin esimerkiksi silloin, kun he haluavat edistää yhteisöllisyyttä monietnisten uskonnollisten yhteisöjen sisällä tai luoda vaikkapa yleisislamilaista identiteettiä. Islamisoituminen on vaikuttanut erityisen voimakkaasti miehiin, minkä johdosta musliminaiset ovat vaarassa syrjäytyä. Miesten tiedosta tulee normatiivista, eikä naisten tietoa perinteistä enää arvosteta. Tässä tilanteessa naiset joutuvat pohtimaan suhdettaan omiin kulttuurisiin ja uskonnollisiin traditioihinsa sekä etsimään niille paikkaa islamilaisen yhteisön sisällä. (Tiilikainen 2003, 68) Haastattelemieni käännynnäisten suhde aviomiestensä islamin tulkintoihin on hyvin erilainen. Miehen uskonnollisen tiedon tasosta ja islamiin perehtyneisyydestä riippuu, suhtaudutaanko tähän ensisijaisesti oman kulttuurinsa ja sen värittämien tulkintojen edustajana vai vakavasti

otettavan islamilaisen tiedon lähteenä. Käännynnäisnaisilla ei luonnollisesti ole omilta äideiltään perittyjä islamiin liitettäviä uskonnollisia ja kulttuurisia traditioita, ja siinä mielessä he liittyvät keskustelussa pikemminkin miehiseen islamisoitumista kannattavaan leiriin.

Yhteistä käännynnäis- ja maahanmuuttajanaisten uskonnollisuudessa on kuitenkin sen vahva kiinnittyminen kotiin ja arkeen. Islam voidaan siis nähdä tekstien lisäksi myös naisten tulkintojen ja määrittelyjen kautta arjessa elettyinä todellisuutena. Globaalit prosessit tarjoavat laajemman kehyksen islamiin liittyvien muuttuvien tulkintojen ja käytäntöjen ymmärtämiseksi. Samaan aikaan paikalliset olosuhteet sekä miesten auktoriteetti suhteessa islamin tulkintaan vaikuttavat siihen, millaisia merkityksiä naiset uskonnolle antavat ja millaiseksi islamin harjoittaminen Suomessa muotoutuu. Viime kädessä arjen islam kuitenkin kumpuaa koteihin sijoittuvasta naisten ja äitien arjesta, missä he tulkitsevat, neuvottelevat ja tekevät rajanvetoja suhteessa islamiin sekä harjoittavat uskontoa. Islam tarjoaa naisille voimavaroja, selityksiä ja mahdollisuuksia. Islamin opiskelu ja uskonnon parempi tuntemus ovat tarjonneet naisille uusia välineitä oman elämän hallintaan sekä lisänneet heidän auktoriteettiaan niin perheen kuin laajemman muslimiyhteisönkin sisällä. Voidaan myös kysyä, mitä tarkoitetaan, kun puhutaan maahanmuuttajien oikeudesta omaan uskontoonsa. Kenen uskonnosta silloin loppujen lopuksi puhutaan? Puhutaanko silloin myös esimerkiksi vanhempien maahanmuuttajanaisten oikeudesta uskonnollisiin perinteisiinsä? Kun islam ja kulttuuri erotetaan toisistaan, se johtaa väistämättä myös niiden keskinäiseen arvottamiseen. (Tiilikainen 2003, 282–287)

Muslimit Euroopassa

Toisen sukupolven islammikäsitteet ovat lähempänä käännynnäisten näkemyksiä ja poikkeavat ensimmäisen polven maahanmuuttajien tulkinnoista nimenomaan puhtauden vaatimuksissaan. Muualla Euroopassa on jo jonkin aikaa tehty tutkimusta musliminuorista ja toisesta sukupolvesta, mutta Suomessa tällainen tutkimus on vasta alullaan. (Sakaranaho 2008, 26) Eräässä tähän kategoriaan kuuluvassa tutkimuksessa haastateltiin ranskalaisia ja saksalaisia musliminaisia. Tutkimuksistaan kirjoittamassaan artikkelissa Jouili ja Amir-Moazami (2008) pohtivat tiedon kerääntymisen ja uskonnollisen auktoriteetin keskinäistä suhdetta. He tarkastelevat sitä, miten naiset liittyvät uskonnollisiin auktoriteetteihin ja millaisia diskursseja he itse käyttävät uskonnon alueella. Miten hurskauteen sitoutuneet musliminaiset luottavat

uskonnollisiin auktoriteetteihin, liittävät ne osaksi omaa elämäänsä ja sitä kautta myös muovaavat niitä. Näiden naisten kohdalla kysymys ei ole pelkästään auktoriteetille alistumisesta tai sen vastustamisesta, vaan naisille refleksiivinen kiinnittyminen auktoriteetteihin on keskeistä itseymmärryksen saavuttamiseksi nimenomaan muslimeina. Tiedon hankkimista he perustelevat ensinnäkin väylänä kohti hurskaampaa itseä, mutta myös vastuuntuntona omasta roolistaan seuraavan sukupolven kasvattajina. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 60–61)

Uskonnollisen auktoriteetin alueella on nähtävissä ”demokratisoitumista”: kun tiedon leviäminen pluralisoituu, on uskovien mahdollista liittyä yksilöllisesti perimäänsä uskonnolliseen traditioon ja näin ollen kasvattaa omaa tulkinnallista auktoriteettiaan. Osa tutkijoista pitää mahdollisena välitöntä yhteyttä tiedon hankkimisen ja uskonnollisen auktoriteetin muuttumisen välillä. Sen kautta naisten osallistuminen uskonnollisen diskurssin tuottamiseen kasvasi. Tutkittaessa tiedon hankinnan ja uskonnollisen auktoriteetin suhdetta on kuitenkin pidettävä mielessä, miten auktoriteetti muodostuu tiedon kautta, kuinka se välittyy ja miten sitä kyseenalaistetaan ja muokataan sekä vahvistetaan. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 58–59)

Monet Jouilin ja Amir-Moazamin haastattelemista naisista kokivat ”tavallisen” uskon epätyytyttävänä. Heidän mukaansa todellista uskoa ei ole ilman ymmärrystä, ja he halusivat opiskella uskontoaan, jotta voisivat tehokkaasti muuttaa omaa elämäänsä. Uskon lähestyminen tiedon kautta toimi myös kritiikkinä heidän vanhempiensa sukupolven perinteiselle, ei-refleksiiviselle käsitykselle uskonnon harjoittamisesta. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 62–64) Haastateltavat korostivat myös sitä, miten lisääntynyt tietämys oli auttanut heitä arvostamaan omaa uskontoaan. He oppivat erottamaan tradition ja uskonnon toisistaan ja tajusivat joidenkin heitä alistaneiden käytäntöjen perustuvan patriarkaalille tulkintoille. Heidän mukaansa islamilaisen yhteisön huono tila johtuukin nimenomaan tietämättömyydestä. Muslimien kokemien vaikeuksien syynä on siis muslimien tietämättömyys aidosta ja todellisesta islamista. Tapojen, erityisesti kieltojen, sokea toteuttaminen, ilman islamilaiden tekstien todellista tutkimista, johtaa heidän mielestään väärin tulkintoihin. Kun puhutaan erosta ”puhtaasta islamin” ja tradition välillä, viittaus kohdistuu sukupolvien väliseen kamppailuun ”oikeasta” ja ”väärästä” islamin versiosta. (em. 70–73)

Naiset nojautuvat siis tulkinnoissaan ”puhtaaseen islamiin”, joka tosin näyttäytyy usein vapaasti leijuvana kokoelmana viittauksia, joista uskova voi vapaasti valita tarvitsemansa ohjeet oman elämäntilanteensa mukaan. Todellisuudessa kyse ei kuitenkaan ole puhtaasti käytännön sanelemista valinnoista, vaikka niillä pyritäänkin muokkaamaan islam kunkin yksilön elämän kontekstiin. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 76) Miten tiedon omaksuminen ja sen yhdistäminen uskonnollisiin auktoriteetteihin sitten onnistuu? Jännite muodostuu yksilön tiedonhankinnan ja sen omaehtoisen ymmärtämisen ja uskonnollisten oppineiden tulkintoihin luottamisen välille. Naiset julistivat islamilaiseksi oikeudekseen tutkia itse pyhiä tekstejä pystyäkseen valitsemaan, kenen neuvoihin voivat luottaa. Kun tarjolla on määrättömästi erilaisia ja muuttuvia mielipiteitä, naiset käyttävät näitä eroja löytääkseen tulkinnan, joka voisi antaa heille laajemman tilan vapaaseen toimintaan heidän arjessaan. (em. 79–80)

Tavoitellessaan hurskautta naisten toive on vähitellen päästä lähemmäs ja kirjaimellisesti miellyttää Jumalaa. Tietyn tasoista alistumista ei siis voi välttää. Jumalan auktoriteettiin alistuminen on kuitenkin kytketty henkilöityjen auktoriteettien tottelemiseen. Tärkeys, jonka naiset liittivät auktoriteettiin, ylitti selvästi persoonallisen suhteen heidän ja Jumalan välillä. Se myös paljasti tavoitteen jatkuvasti yhdistää itsensä uskonnolliseen yhteisöön tai diskursiiviseen traditioon kuitenkin edellyttämättä refleктоimatonta mukautumista patriarkaalisiin valtarakenteisiin. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 87)

Vaikka Suomessa käännyneiden tutkiminen on vielä alkutekijöissään, muualla Euroopassa ja Amerikassa myös heitä on tutkittu. Karin van Nieuwkerk (2004) on tutkinut hollantilaisia käännyneisiä väitöskirjassaan *Veils and Wooden Clogs Don't Go Together* sekä toimittanut eurooppalaista ja amerikkalaista tutkimusta kokoavan kirjan *Women Embracing Islam: Gender and Conversion in the West*. Kirja pyrkii vastaamaan kysymykseen, mikä länsimaisia naisia islamissa viehättää, mikä motivoi heitä kääntymään islamiin ja millaiseen islamiin he kääntyvät sekä mikä on heidän panoksensa sukupuoli- ja uskontodiskursseissa. (Nieuwkerk 2006, 2) Modernisaation ja individualisaation myötä uskonnot ovat muuttuneet yksilöllisen valinnan kohteiksi. Ihmiset valitsevat tarjolla olevista vaihtoehdoista parhaiten itselleen sopivan. On syntynyt ajatus uskonnoista tuotteina laajenevilla uskontomarkkinoilla, josta rationaalisesti toimivat ihmiset valitsevat haluamansa. Islamista on tullut yksi pelaaja lännen uskontomarkkinoilla, ja sen viesti on mielekäs yksilökäännyneisille.

Käännynnäiset voidaan karkeasti jakaa kahteen tyyppiin: suhteiden kautta kääntyneisiin ja älyllisen etsinnän kautta kääntyneisiin. Kääntymistä on enenevässä määrin tutkittu jatkuvana prosessina. Se koetaan niin uskonnollisena, sosiaalisena kuin kulttuurisenaakin muodonmuutoksena päivittäisessä elämässä. Kääntyminen ruumiillistuu päivittäisessä uskonnon harjoittamisessa, johon kuuluvat muun muassa rukoilu, paastoaminen ja ruoka. Usein myös monet tärkeät identiteetin merkittävät muuttuvat, kuten nimi ja ulkomuoto. Yleensä kääntyminen johtaa myös sosiaalisten ja kulttuuristen käytäntöjen muuttumiseen, esimerkiksi juhlimiseen tai tapaan olla yhteydessä vastakkaisen sukupuolen kanssa. Osalle uusista muslimeista kääntyminen on radikaali kokemus, toiset taas muuttavat elintapojaan ja identiteettiään hitaammin. (Nieuwkerk 2006, 5)

Pohjoismaalaisia käännynnäisiä tutkineen Roaldin (2006) mukaan kääntymisessä voidaan nähdä kolme vaihetta: rakastuminen, pettyminen ja kypsyys. Alussa käännynnäinen haluaa noudattaa islamia jokaista pientä yksityiskohtaa myöten. Moni vastakääntynyt on absolutisti, ja kaikki islamissa on hänen mielestään hyvää ja kaikki sen ulkopuolella pahaa. Käsitys vetoaa yksinkertaisuudellaan. Kun alkunnostus laantuu, moni huomaa puraisseensa enemmän kuin pystyy nielemään. He myös huomaavat, että islamia ilmennetään monilla toisistaan poikkeavilla tavoilla. Toiseen vaiheeseen liittyy vahvasti pettymys syntymuslimien käytökseen ja ajattelutapoihin. Käännynnäiset huomaavat, etteivät monet muslimit yllä yleviin tavoitteisiinsa. Kolmanteen vaiheeseen siirryttyään käännynnäinen huomaa muslimienkin olevan vain ihmisiä ja hyväksyy eron ihanteiden ja todellisuuden välillä. Tässä kolmannessa vaiheessa monet käännynnäiset etsivät uutta ymmärrystä islamilaisista käsityksistä ja asenteista ja alkavat aktiivisesti muotoilla uutta ymmärrystä islamista sen kulttuurisen kontekstin mukaan, missä he itse elävät. Kolmatta vaihetta voidaan kutsua kypsyydeksi, koska moni käännynnäinen kokee sen saavutettuaan palanneensa takaisin omaksi itsekseen. He kokevat ymmärtäneensä, että ”todellisuudessa” he ovat pohjoismaisia yksilöitä, jotka elävät islamilaisen viitekehyksen sisällä. (Roald 2006, 49–51)

Islamiin työntäviä tekijöitä on tutkittu enemmän kuin siihen vetäviä. Kysyttäessä mikä islamissa viehättää, on myös kysyttävä ”missä islamissa”. Islamin vetovoimaa ei voida pelkistää, koska versioita on niin monia. Toiset käännynnäisistä ovat kiinnostuneet suufilaisesta mystiikasta ja toiset modernista islamista. (Nieuwkerk 2006, 5) Tutkimuksessa on erotettu erilaisia asioita, joita islam kääntyjälle tarjoaa. Suhteiden kautta kääntyneisiin vetoaa uuteen kulttuuriin kuulumisen ja yhteisöllisyyden tunne, kun taas rationaaliset

kääntyjät omaksuvat erilaisen islamdiskurssin. Heidän muotoilussaan islam ymmärretään puhtaana, yksinkertaisena ja rationaalisenä. Sillä on lähteet, joihin jokainen pääsee käsiksi ilman välittäjää. Poliittisesti suuntautuneille islam tarjoaa politiikan hengellistämisen. Mystisyydestä kiinnostuneihin vetoaa suufileisuus. Islamin vetovoima monille käännynnäisille muodostuu sen ”tarjosten” laajasta spektristä uskonnollisesti, ideologisesti ja ortopraksisesti. Tämä varoittaa meitä essentialisoimasta islamia. (em. 7)

Kun tarkoituksena on tutkia kääntymistä sosiaalisten käytäntöjen ilmentymisen jatkuvana prosessina, on tärkeää analysoida sekä identiteettejä että diskursseja. Kääntymys ei pääty islamin hyväksymisen hetkenä, eikä se ole yksinomaan mielessä tapahtuva uuden uskon hyväksyminen. Se edellyttää uusien yhteiskunnallisten ja uskonnollisten käytäntöjen sisäistämistä. Tämän sisäistämisen ja uusien käytäntöjen oppimisen prosessin aikana luodaan uusia ideoita ja näkemyksiä, jotka voivat synnyttää uusia diskursseja ja avoimuutta muille islamilaisen diskurssin äänille. Käännynnäisten elämän eri vaiheissa uudenaikaisessa tai tarkistetussa diskurssissa voi olla järjeä. Lähestymistapa, jossa kääntymystä tutkitaan uusien käytäntöjen sisällyttämisenä, tuo etualalle sen oivaltamisen, että identiteetit ja diskurssit vihjaavat toisiinsa. Käännynnäiset elävät uskonnollisia käytäntöjä, jotka liittyvät diskursseihin, jotka ovat merkityksellisiä heille tietyissä konteksteissa. Kokemukset uusista käytännöistä johtavat olemassa olevien diskurssien uudistuneisiin käsityksiin, tulkintoihin ja neuvotteluihin. Kyseessä on jatkuva vuorovaikutus. Käännynnäisten elämänkaarien kehittyessä he tekevät uudestaan ja neuvottelevat diskursseja, jotka puolestaan vaikuttavat identiteetin rakentamisen prosessiin. (Nieuwkerk 2006, 11)

Näin ollen me tarvitsemme monikerroksisen lähestymistavan kääntymykseen. On tärkeää ymmärtää henkilökohtaisia kehityskaaria ja elämäkertoja kuten myös erilaisia islamilaisia diskursseja sukupuolesta, rodusta ja etnisyydestä ymmärtääkseen islamiin kääntymisen uskottavuuden mies- ja naiskäännynnäisille länsimaissa. Siten vältämme essentialistisen lähestymistavan islamiin ja kykenemme tutkimaan eri maiden erilaisten käännynnäisten ryhmien monipuolisia kulkureittejä ja diskursseja. Väistämättömästi tämä lähestymistapa ei johda mihinkään pysyviin johtopäätöksiin. Kysymys siitä, miksi naiset kääntyvät islamiin ei johda yhteen ja selvään vastaukseen, vaan ennemminkin synnyttää monimutkaiseen kontekstuaaliseen kuvaan identiteeteistä ja diskursseista. Se tekee meidät tietoisiksi niistä monista tavoista, joilla nämä naiset tekevät mielekkäitä valintoja, jotka voivat vaihtua ajan kuluessa. (Nieuwkerk 2006, 12)

3 Teoreettis-metodologiset lähtökohdat

Lähtökohtani niin aineiston kuin analyysimenetelmän valintaan ovat sosiaalisessa konstruktionismissa, joka toimi metodologis-teoreettisena viitekehystenäni. Sosiaalisen konstruktionismin lisäksi esittelen tässä luvussa aineiston analyysissä käyttämäni diskurssianalyysejä.

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sekä sosiaalisessa konstruktionismissa että diskurssianalyyseissä ollaan kiinnostuneita siitä, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. (Jokinen 1999, 38) Tekstejä ja puhetta analysoitaessa olennaista on, että ne otetaan tutkimuskohteiksi sellaisenaan, eikä niiden ”takaa” pyritä etsimään ”oikeaa” todellisuutta. Tällöin kielenkäytön ei myöskään ajatella heijastavan sen enempää sisäistä kuin ulkoista todellisuutta, vaan ollaan kiinnostuneita siitä, miten asiantiloja kulloinkin tehdään ymmärrettäviksi. Yksinkertaistavien kuvausten sijaan pyritään rakentamaan selitysvoimaisempia kuvauksia siitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä koko ajan rakennetaan. (em.18–21)

Sosiaalisen konstruktionismin perusteeksi kuuluu Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin tiedonsosiologinen tutkielma *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (1967). Bergerin ja Luckmannin määrittelemänä todellisuus on tahdostamme riippumaton ilmiöiden maailma, jonka olemusta toiveemme eivät kykene muuttamaan ja tieto puolestaan varmuutta siitä, että ilmiöt kaikkine ominaisuuksineen ovat todellisia. Yksi heidän esittämänsä kysymys onkin: Miten on mahdollista, että subjektiiviset merkitykset muuttuvat objektiivisiksi tosiasioiksi? Ihmiset luovat vuorovaikutuksessa itsestään riippumattomia objekteja eli sosiaalisen tason merkityksiä. Subjektiivisesti merkityksellisessä toiminnassaan tavalliset ihmiset eivät ainoastaan pidä jokapäiväistä elämismailmaa itsestään selvänä todellisuutena. He myös tuottavat sen ajattelullaan ja toiminnallaan, ja sen todellisuus säilyy vain heidän ajattelunsa ja toimintansa kautta. (Berger & Luckmann 1967, 11,28, 30)

Symbolismin tasolla kieli etäännyy kauimmas jokapäiväisen elämän ”tässä ja nyt” -tilanteista kurottautuen alueille, jotka ovat sekä käytännössä että periaatteessa arkikokemuksen saavuttamattomissa. Uskonto, filosofia, taide ja tiede ovat historiallisesti tärkeimmät

tämänkaltaisista symbolijärjestelmistä. Huolimatta siitä, että näiden rakennelmien pystyttäminen edellyttää huomattavaa irrottautumista arkikokemuksesta, niillä saattaa olla erittäin tärkeä merkitys jokapäiväisen elämän todellisuudelle. Kognitiivisen ja normatiivisen käsitteellistämisen välinen ero on empiirisesti häilyvä; normatiiviset käsitykset edellyttävät aina tiettyjä kognitiivisia ennakko-olettamuksia. (Berger & Luckmann 1967, 51,125,126)

Instituutiojärjestelmä tai sen yksittäinen osa koetaan jossain määrin ihmisen toiminnasta riippumattomaksi muodostumaksi. Tämä liittyy yhteiskunnallisen todellisuuden reifioitumiseen. Reifikaatiolla tarkoitetaan ihmisen tuottamien instituutioiden kokemista esinemäisinä, ei-inhimillisinä ja mahdollisesti yli-inhimillisinä ilmiöinä. Inhimillisen toiminnan tuotteet koetaan ikään kuin ne olisivat jotakin muuta kuin ihmisen aikaansaannoksia – esimerkiksi luonnonlakeja, kosmisten lainalaisuuksien seurauksia tai jumalallisen tahdon ilmenemismuotoja. (Berger & Luckmann 1967, 103)

Sosiaalinen todellisuus on siis merkitysjärjestelmä, joka on ihmisten luoma, ei luonnollisen maailman heijastus tai kuva. Yhteiskunnasta tulee jäsenilleen objektiivinen todellisuus sosialisaaion kautta. Sosialisaaio ei kuitenkaan koskaan onnistu täydellisesti. Toisinaan ihmiset omaksuvat kilpailevia versioita samasta todellisuudesta, ja nämä kilpailevat versiot voivat jähmettyä omiksi todellisuuksikseen, jotka sosiaalisesti vakiintuessaan kyseenalaistavat alkuperäisen symboliuniversumin todellisuusluonteen. Kun oma kokemus todellisuudesta nähdään ainoana validina, toisen yhteiskunnan kohtaaminen koetaan uhkana. Vaihtoehtoista symboliuniversumia ei pystytä selittämään pois yhtä helposti kuin oman todellisuuden virheellisesti tulkitsevia kerettiläisiä. Toisen yhteiskunnan näkökulmasta yksilön omat todellisuuden määritelmät voidaan nähdä seurauksena tietämättömyydestä, hulluudesta tai suoranaisestä pahuudesta ja pelkästään tuon toisen todellisuuden läsnäolo jo osoittaa, ettei yksilön oma universumi ole väistämätön. (Berger & Luckmann 1967, 122–124)

Sosialisaaion luonne mahdollistaa subjektiivisen todellisuuden muuntumisen. Subjektiviteetin totaalinen muuntuminen edellyttää uudelleen sosiaalistumista, jonka perustapauksena Berger ja Luckmann mainitsevat uskonnollisen kääntymisen. Se muistuttaa primäärisosialisaaiota, josta se tosin eroaa siinä, ettei se ala tyhjästä. Sen täytyykin kyetä purkamaan aiemmin sisäistetty subjektiivinen todellisuus. Tärkein sosiaalinen ehto on vakuuttava uskottavuusrakenne, jonka väittävät yksilölle merkitykselliset toiset. Merkitykselliset toiset opastavat yksilön uuteen todellisuuteen. Yksilön maailman

kognitiivinen ja affektiivinen keskiö siirtyy tähän uskottavuusrakenteeseen. Sosiaalisesti tämä merkitsee kaiken merkityksellisen vuorovaikutuksen keskittymistä uskottavuusrakennetta ylläpitävään ryhmään. (Berger & Luckmann 1967, 177–178)

Kääntymys voi edeltää liittymistä yhteisöön, mutta ratkaisevaa on, että yksilö voi jatkossakin ottaa kokemuksen vakavasti ja pitää sitä uskottavana. Kääntymyskokemus säilyy uskottavana ainoastaan uskonnollisessa yhteisössä. Yhteisö ylläpitää uuden todellisuuden säilymisen edellyttämää uskottavuusrakennetta. Raamatun Saulus Tarsoslainen hakeutui kristilliseen yhteisöön ”Damaskoksen tiellä” kokemansa kääntymyksen jälkeen. Sauluksesta saattoi tulla Paavali yksinäisyydessä, mutta hän saattoi pysyä Paavalina vain sellaisen uskonnollisen yhteisön piirissä, joka tunnusti hänet Paavaliksi ja vahvisti sen ”uuden olemuksen”, johon hänen uudestimuotoutunut identiteettinsä kiinnittyi. (Berger & Luckmann 1967, 178–179)

Bergerin ja Luckmannin mukaan yksilön ja yhteiskunnan dialektiikka ilmenee kolmena ”momenttina”: ulkoistamisena, objektivoitumisena ja sisäistämisenä. Ulkoistamisessa yksilö siirtää merkityksiään luontoon ja sosiaaliseen todellisuuteen; sisäistämisessä objektiivisen, esineistyneen muodon saaneet inhimilliset merkitykset vaikuttavat takaisinkytkennän tavoin yksilön tietoisuuteen. Todellisuus on siis sosiaalisesti määriteltyä, mutta sen määritelmät ovat kuitenkin aina henkilöityneitä; konkreettiset yksilöt ja ryhmät määrittelevät todellisuuden. Berger ja Luckmann painottavatkin, että on tärkeää pyrkiä siirtymään abstrakteista ”Mitä”-kysymyksistä sosiologisesti konkreettisiin ”Kenen mukaan?” -kysymyksiin. (Berger & Luckmann 1967, 221, 133, 147)

Vivien Burr (2003) on koonnut sosiaalisia konstruktionisteja yhdistävät perusoletukset seuraavasti:

1. *Olennaista on kriittinen suhtautuminen itsestään selvänä pidettyyn tietoon.*

Havaintomme eivät ainoastaan kerro maailmasta, vaan maailmamme on sosiaalisesti luotu. Siksi myös selviöltä näyttävät asiat voisivat olla toisin.

2. *Käsityksemme ovat historiamme ja kulttuurimme tuotteita,* ja siksi relatiivisia eli suhteellisia. Ei ole syytä olettaa omia käsityksiämme ilman muuta paremmiksi tai "totuudenmukaisemmiksi" kuin muiden kulttuurien ja aikojen käsitykset. Tutkimus ei voi tuottaa yliajallista, kulttuurin ylittävää tietoa.

3. *Tieto syntyy sosiaalisissa prosesseissa.* "Totuus" on se, mikä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sellaiseksi tunnustetaan ja tunnistetaan, ei se, mikä oletetusti parhaiten vastaa ulkoista todellisuutta.
4. *Tieto ja sosiaalinen toiminta kuuluvat yhteen.* Sillä, mikä kulloinkin hyväksytään totuudeksi, on monenlaisia seurauksia toiminnalle. Esimerkiksi miten "poikkeavuuteen" suhtaudutaan, liittyy siihen, miten poikkeavuus ymmärretään ja määritellään ja minkä ajatellaan olevan sen syynä.

Täten tieto on aina myös poliittinen kysymys, eli siihen sisältyy valtaa. Myös tutkija on vastuullinen tuottamansa tiedon seurauksista. (Burr 2003, 2–5)

Sosiaalinen konstruktionismi on siis anti-essentialistista, sen mukaan ei ole olemassa yhtä ihmisluontoa tai -olemusta. Kieli ei ole sosiaalisessa konstruktionismissa vain ajatusten ilmaisun väline vaan koko ajattelun edellytys. Kielen käyttö on seurauksellista sosiaalista toimintaa, jossa merkityksiä luodaan. Niinpä konstruktionistinen tutkimus ei kohdistu yksilön oletettuihin psykologisiin ominaisuuksiin vaan vuorovaikutuksen ja sosiaalisten käytäntöjen prosesseihin. Kaiken kaikkiaan kieli on sosiaalisessa konstruktionismissa erittäin keskeisellä sijalla, joten konstruktionistinen tutkimus on paljolti kielen ja sen käytön tutkimista. Myös merkityksen käsite on sosiaalisen konstruktionismin ytimessä. (Burr 2003, 5–8)

Sosiaalisen konstruktionismin peruseriaatteita noudattavissa lähestymistavoissa metodi ja teoria kietoutuvat läheisesti yhteen. Koska myös tieteellinen tieto on sosiaalisesti konstruointia, on se miten ja missä yhteydessä se rakennetaan, olennainen ehto sille, mitä tutkimuksessa saadaan selville. Menetelmän avulla ei katsota johonkin ulkopuoliseen todellisuuteen, vaan tutkimus osallistuu kohteensa rakentamiseen. Konstruktionistiset tutkimukset eivät tarjoakaan tuloksia siinä mielessä kuin vaikkapa tilastollisessa tai kokeellisessa tutkimuksessa ajatellaan voitavan tuottaa. Pikemminkin tutkijat pyrkivät saamaan esille sellaisia merkityksiä ja prosesseja, joita emme niiden itsestäänselvyydeltä huomaa, ja sanomaan näin jotain merkityksellistä siitä sosiaalisesta maailmasta, jossa elämme. Samalla tutkimukset itse osallistuvat tarkastelemansa kohteen konstruointiin ja ovat elävä osa merkitysten luonnin maailmaa. (Jokinen 1999, 41)

3.2 Diskurssianalyysi

Sosiaalinen konstruktionismi on teoreettis-metodologinen viitekehys, diskurssianalyysi puolestaan metodinen lähestymistapa. Molemmissa ollaan kiinnostuneita siitä, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. (Jokinen 1999, 38) Diskurssien tutkiminen on siis kielenkäytön tutkimista. Tutkitaan ihmisten kommunikaatiota, sitä miten he käyttävät kieltä tehdäkseen asioita. Diskurssianalyysi on merkitysten muodostamisen tutkimista. (Wetherell 2001, 3) Kieli on konstruktivistista, ja siten sosiaalisen elämän perusta. Diskurssi rakentaa objekteja, maailmoja, mieliä ja sosiaalisia suhteita, ei siis ainoastaan heijasta niitä. (em. 16–17) Diskurssianalyysi voidaankin määritellä tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen 1999, 9–10) Diskurssianalyysin tehtävä on ihmisten kuvausten tutkiminen ja sen analysoiminen, mitä ihmiset näillä kuvauksillaan kulloinkin tekevät (em. 67).

Jokisen (1993, 17–18) mukaan Diskurssianalyysiä ei ole mielekästä luonnehtia selkeärajaiseksi tutkimusmenetelmäksi, vaan ennemminkin väljäksi teoreettiseksi viitekehyyksi, joka sallii erilaisia menetelmällisiä sovelluksia. Tämä viitekehys rakentuu seuraavista lähtöoletuksista:

1. Oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta
2. Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta
3. Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta
4. Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin
5. Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta.

Sosiaalinen todellisuus hahmottuu moninaisena, useiden rinnakkaisten tai keskenään kilpailevien systeemien kenttänä, jotka merkityksellistävät maailmaa eri tavoin. Jo kahden mahdollisen merkityspotentialin rinnakkainen olemassaolo hävittää asian yksiselitteisenä kuvauksen kohteena ja samalla murtaa näkemystä kuvauksen ja kohteen välisestä yksiselitteisestä heijastavuussuhteesta. (Jokinen 1993, 24–25)

Diskurssilla tarkoitetaan verrattain eheää säännönmukaisten merkityssuhteiden kokonaisuutta, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla. (Jokinen 1993, 27) Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteena ei siis ole yksilö, vaan sosiaaliset käytännöt. Tarkastelu paikantuu esimerkiksi yksilöiden kielenkäyttöön, jota ei tulkita poluksi kognitiivisiin, pään sisäisiin prosesseihin. (em. 37) Analyysissä voidaan tarkastella sitä, mitä tilannekohtaisia funktioita kielellisellä teolla kulloinkin on. Funktiolla ei välttämättä tarkoiteta toimijan itsensä tarkoittamaa vaikutusta. Huomio kiinnitetään siihen, mitkä funktiot ovat potentiaalisesti läsnä tai aktualisoituvat vuorovaikutussuhteissa. Ei siis ole tarpeellista miettiä, onko toiminta tietoista vai ei. (em. 42) Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ei pyritä pääsemään käsiksi johonkin kielen ”takana” olevaan. Oletusarvona ei ole, että teksti heijastaisi vaikkapa asenteita tai mielenlaatua. Yksilön diskurssien ei oleteta olevan johdonmukaisia ja yhtenäisiä. Sen sijaan huomio kohdistetaan itse diskurssiin, miten se on organisoitu ja mitä se tekee. (Potter & Wetherell 1987, 49)

Diskurssin yhteydessä voidaan puhua diskurssin käyttäjästä. Tällä korostetaan toiminnallisuutta ja nostetaan esiin ihmisten tapoja määrittää itse itseään ja puhua kokemuksistaan keskenään kenties ristiriitaisillakin tavoilla. Ihmiset voivat toimia vaihtoehtoisissa merkityssystemeissä ja hyödyntää varsin pragmaattisestikin erilaisia diskursseja. (Jokinen 1993, 39) Vuorovaikutuksessa ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi omaa itseään ja maailmaansa. Diskurssianalyysin piirissä tarkastelun kohteeksi otettavia kuvauksia kutsutaan usein selonteoiksi. (Jokinen 1999, 20) Ihmiset käyttävät kieltä tehdäkseen asioita. He käyttävät kieltä rakentaakseen versioita sosiaalisesta maailmasta, ja eri versioiden rakentaminen näkyy kielen variaatioiden kautta. Selonteot rakennetaan olemassa olevista kielellisistä resursseista, joista ne aktiivisesti valitaan, ja valinnoilla on potentiaalisesti seurauksia. Selonteot siis rakentavat sosiaalista todellisuutta. (Potter & Wetherell 1987, 33–34) Kielenkäytöllä voi olla tilannekohtaisten funktioiden lisäksi myös yksittäiset tilanteet ylittäviä ideologisia seurauksia. Lisäksi sama diskurssi voi olla seurauksiltaan ristiriitainen, eli tuottaa näkökulmasta riippuen niin kielteisiä kuin myönteisiäkin seurauksia. (Jokinen 1993, 43)

Diskurssianalyysi on aineistolähtöistä eli aineistoa ei lähdetä jäsentämään mistään ulkopuolisista teorioista, vaan jäsenitys rakennetaan aineiston analyysin tuloksena. (Jokinen 1993, 39) Merkityksellistämisen tavat, joilla asioita jäsennetään, ovat kulttuurisia eivätkä yksilöllisesti keksittyjä. Siksi erilaisia ilmiöitä, kuten uskontoa, voidaan tutkia missä tahansa

paikassa, jossa siitä esitetään tulkintoja. Voidaan kysyä millaisia merkityssysteemejä voimme identifioida, miten näitä merkityssysteemejä käytetään ja millaisia seurauksia merkityssysteemien käytöllä on. (em. 111) Diskurssit myös viittaavat toinen toisiinsa. Ne voivat kommentoida toisiaan ja lainata analogioita ja metaforia toisiltaan. Koska diskurssit ovat monin tavoin kietoutuneet yhteen, niiden keskinäiset suhteet ovat erityisen kiinnostava analyysin kohde.

On huomion arvoista, että myös tutkijan pohdinnat ovat aina diskurssien käyttöä. Yhden diskurssin kriittinen arviointi edellyttää useimmiten muiden diskurssien käyttöä. (Jokinen 1993, 62) Burr (2003) huomauttaa, että objektiivisen totuuden saavuttaminen ihmisistä on mahdotonta, ja sen vuoksi kaikki väitteet löydetyistä totuudesta pitäisi käsitellä poliittisina tekoina. Ne ovat yrityksiä validioida joku representaatio maailmasta, ja mitätöidä toiset. Kriitikki ei kohdistu poliittisuuteen sinänsä, vaan väitteeseen arvo-vapaudesta ja epäpoliittisuudesta. (Burr 2003, 153)

4 Tutkimusongelma ja tutkimusaineisto

Teoreettis-metodologinen lähtökohtani on sosiaalisessa konstruktionismissa, eli tutkin islamia sosiaalisena konstruktiona, joka rakentuu naisten puheessa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. *Miten suomalaiset islamiin kääntyneet naiset rakentavat kuvaa islamista puhuessaan omasta uskostaan, uskonnostaan ja sen harjoittamisesta?*
2. *Millaisia islamdiskursseja he käyttävät puhuessaan uskonnollisen tiedon hankkimisesta ja sen soveltamisesta?*

4.1 Aineistonhankintamenetelmänä haastattelu

Aineistona tutkimuksessa ovat tekemäni teemahaastattelut. Haastattelujen lisäksi osallistuin *Islam Information Centerin* järjestämään viranomaisille suunnattuun seminaariin ja naisten ja lasten id-juhlaan, sekä kävin kuuntelemassa luentoja *IslamExpo2011* -tapahtumassa.

Analyysini perustuu kuitenkin pelkästään haastatteluihin. Tausta-aineistona ovat myös vuonna 2006 kandidaatintutkielmaani varten tekemäni haastattelut. Etsiessäni haastateltavia lähdin liikkeelle kontakteista, joita minulla oli aiemmasta tutkimuksesta.

Kandidaatintutkielmani aineistoon haastattelemistani kahdeksasta naisesta 5 osallistui myös tähän tutkimukseen, ja heidän kauttaan löysin loput 7 haastateltavaa.

Tein haastattelut vuoden 2010 marras- ja joulukuussa. Aineisto koostuu 12:sta teemahaastattelusta, jotka kestivät 20 minuutista 4 tuntiin. Haastateltavani olivat islamiin kääntyneitä ja sitä tavalla tai toisella harjoittavia 22–50-vuotiaita suomalaisia naisia. Päätin mahdollisuuksien mukaan jatkaa tutkimusta aiemmin haastattelemieni naisten kanssa, koska jonkinlainen luottamussuhde oli jo olemassa. Halusin kuitenkin myös laajentaa haastateltavien joukkoa ja saada haastateltavia eri kaupungeista ja eri muslimiyhteisöistä. Kandidaatintutkielmaa kirjoittaessani olin ottanut yhteyttä paikalliseen muslimiyhteisöön ja saanut haastateltavani sitä kautta. Tällä kertaa käytin lumipallotekniikkaa uusien haastateltavien etsinnässä osittain välttääkseni virallisen tahon ennakkovalintaa. Arvelin siis, että epävirallisia reittejä pitkin voisin saada laajemman kirjon erilaisia näkökulmia. Seitsemän uutta haastateltavaa löysin aiemmin haastattelemieni naisten kontaktien kautta. Vaikka

haastateltavat ovat Helsingistä, Espoosta ja Tampereelta, heistä monet tuntevat tai ainakin tietävät toinen toisensa.

Koska kiinnostukseni kohteena oli muslimien käsitys islamista, ensisijainen kriteerini haastateltavia valitessani oli heidän vakaumuksensa. Olin kiinnostunut nimenomaan uskoaan harjoittavista muslimeista, mutta käytännössä en määritellyt tarkemmin, mitä sillä tarkoitin, ja haastateltavat valikoituivat mukaan tutkimukseen ensisijaisesti omien määrittelyjensä perusteella. Eräs kandidaatintutkielmaani haastattelemistani naisista ei enää identifioinut itseään muslimiksi, eikä sen vuoksi halunnut osallistua uuteen tutkimukseen. En varsinaisesti rajannut tutkimuksen ulkopuolelle vastakäntyneitä, mutta etsin tietoisesti haastateltavikseni hieman pidempään muslimina olleita. Tämän valinnan taustalla oli ajatus ajan kanssa kypsyneestä näkemyksestä ja kokemuksen tuomasta laajemmasta näkökulmasta omaan uuteen uskuntoon. Haastatteluhetkellä haastateltavilla oli aikaa kääntymisestä 2–18 vuotta ja yhdeksällä heistä yli 8 vuotta. Kääntyessään he olivat olleet 16–40-vuotiaita.

Haastateltavia etsiessäni kerroin, että tulisin kysymään haastateltavilta heidän uskonnollisen tiedon hankkimisestaan sekä sen soveltamisesta. Suurimman osan haastatteluista tein naisten kotona. Neljä nauhoitettiin moskeijan toimistohuoneessa ja yksi haastateltavan ystävän luona. Jotkut haastatteluista jäivät harmittavan lyhyiksi ulkoisten olosuhteiden vuoksi, mutta yleisesti ottaen kaikilla haastateltavilla oli näkemyksiä kysymistäni aiheista.

Haastattelujani voisi nimittää teemahaastatteluiksi. Annoin kysymykset haastateltaville kirjallisena ja pyrin ohjailemaan heidän vastaamistaan mahdollisimman vähän. Usein haastattelurungossa loppupuolella ollut kysymys oli jo tavalla tai toisella tullut vastatuksi aiemmin keskustelun kuluessa. Haastattelut etenivät siis pitkälti haastateltavien ehdoilla, ja he valitsivat antamistani kysymyksistä itseään kiinnostavat. Toisinaan harhaudimme aika kauaskin varsinaisesta aiheesta, mutta rönsyilyt tuottivat myös paljon kiinnostavia aiheita, joita en ollut osannut kysyä.

Nauhoitettua materiaalia kertyi yhteensä 17 tuntia ja 31 minuuttia. Litteroin haastattelut kokonaan sanasta sanaan, litteroitua tekstiä tuli 247 sivua. Aineistositaatteja olen editoinut luettavuuden parantamiseksi. Olen siis poistanut joitakin täytesanoja ja muminoita. Taukoja, äänenpainoja ja muuta non-verbaalia en kirjannut, ainoastaan naurahdukset.

Aineistositaateissa käytän kirjainta H merkitsemään haastateltavaa, A merkitsee Annea, eli haastattelijaa. Olen lihavoinut katkelmista keskeiset kohdat.

4.2 Aineiston käsittely

Jo aineistoa litteroidessani lihavoin tekstistä kohtia, jotka syystä tai toisesta kiinnittivät huomioni. Tuossa vaiheessa tutkimuskysymykseni olivat vasta muotoutumassa ja pohdin, millaisiin kysymyksiin aineistoni voisi vastata. Olin tehnyt haastattelukysymykseni pitkälti Jouilin & Amir-Moazamin (2008) tutkimuksen innoittamana, ja ennako-oletukseni oli, että suomalaiset muslimikäännynnäiset muistuttaisivat puheissaan toisen polven maahanmuuttajamuslimeita ainakin kriittisyytensä ja tietoon suhtautumisensa osalta. Mietin, miten tieto ja valta kietoutuvat toisiinsa käännynnäisten puheessa ja kokevatko he, että heillä on riittävästi määrittelyvaltaa oman elämänsä ja uskontonsa suhteen. Toisaalta olin sosiaaliseen konstruktionismiin perehdyttyäni myös kiinnostunut kääntymisestä malliesimerkkinä uudelleensosialisaatiosta, ja lähdin aluksi turhankin teoriavetoisesti etsimään aineistosta merkkejä tuosta ilmiöstä.

Kun aloin tarkastella aineistoa systemaattisemmin, lähdin ensin etsimään siitä samanlaisuuksia ja eroja. En heti kiinnittänyt huomiotani tapoihin, joilla naiset puhuivat islamista sinänsä, vaan olin löytävinäni erilaisia suhtautumisia uuteen uskuntoon perehtymiseen ja sen syvällisempään opiskeluun. Väritin eri leirejä edustavat kommentit eri väreillä ja hämmästykseni huomasin, että puhettavat olivatkin laajasti jaettuina. Tuntui äkkiseltään ristiriitaiselta, että sama haastateltava sekä puolusti että vastusti islamin oppiin syventymistä. Haastateltavat eivät jakautuneetkaan selkeästi eri asioita arvostaviin ryhmiin, vaan käyttivät keskenään samoja diskursseja, tosin vaihtelevin painotuksin. Löysin kaksi diskurssia, joilla molemmilla oli oma varjo- tai vastadiskurssinsa. Nämä diskurssit olivat tunnistettavissa kaikkien haastattemieni puheesta. Molemmissa diskurssipareissa on kysymys määrittelyvallasta. Esittelen löytämäni diskurssit analyysiluvuissa viisi ja kuusi.

4.3 Tutkijan positioista

Se, millaisia diskursseja haastateltavat käyttävät, voi ainakin osin selittyä sillä, millaiseksi he tulkitsevat haastattelijan. Eräs haastateltavista mainitsi, että on mukava jutella omaan vakaumukseen liittyvistä asioista ei-muslimin kanssa. Hän koki, ettei hänen minun seurassani

tarvinnut harkita sanojaan siinä mielessä, että saattaisi mahdollisesti johtaa minut harhaan oikealta polulta. Hän siis vertasi tilannetta siihen, että olisi keskustellut toisen muslimin kanssa. Haastattelujen aikana sain toisinaan selvästi potentiaalisen käännyntäisen roolin ja toisinaan tutkijan, ulkopuolisen. Osa keskusteluista oli enemmän myyntipuheen muotoisia, toiset haastateltavat puolestaan paljastivat minulle omissa piireissään kyseenalaisiakin mielipiteitä.

Verrattuna edelliseen aineistonkeruukierrokseen minulla oli tällä kertaa vähemmän sellainen vaikutelma, että haastateltavat olettivat minun olevan henkilökohtaisesti kiinnostunut islamista kääntymismielessä. Useampi vanhoista haastateltavista sanoi eksplisiittisesti suostuneensa haastatteluun, koska kokemus edellisestä haastattelusta oli hyvä. Kävi ilmi, että haastatteluihin suostuessaan he joutuvat ottamaan harkitun riskin, koska heidän kokemustensa mukaan heidän sanomisiaan väritetään helposti, ja haastattelijat suhtautuvat lähtökohtaisesti heihin ja heidän näkemyksiinsä hyvin kriittisesti.

Arabian ja islamin tutkimuksen opintojeni vuoksi tiesin etukäteen riittävästi islamista ymmärtääkseni, mistä haastateltavani puhuivat. Pystyin myös esittämään tarkentavia jatkokysymyksiä, kun siirryttiin alueille, jotka olivat minulle vieraampia. Monet haastateltavista olivat kiinnostuneita minun suhteistani islamiin ja siitä, miten olin päätenyt tutkimaan juuri islamia. Kiinnostukseni pohjavireenä oleva kristillinen vakaumukseni varmasti väritti osin niin haastattelutilanteita kuin aineiston valintaa ja analyysia. Vaikka tiedän jonkin verran islamista, olen itse kuitenkin kristitty, ja kristinusko on minulle uskontona sekä omakohtainen että kulttuurisestikin tutumpi. Tästä johtuen päädyin toisinaan esittämään tai tarkentamaan kysymyksiä omasta taustastani ja vakaumuksestani käsin. Esimerkiksi kun keskustelimme Koraanin tulkintaan liittyvistä asioista ja koetin tarkentaa, kuinka suuresti toisistaan poikkeavia tulkintoja muslimien keskuudessa on heidän pyhistä teksteistään, viittasin kirkon piirissä käytävään keskusteluun sukupuolineutraalista avioliitosta ja sen pohjana olevista raamatuntulkintoista. Haastateltavieni käsitys islamista saattoi heidän taustoistaan johtuen olla jollain tasolla kristinuskon värittämää, mutta saatoin nähdä siinä kristillisiä piirteitä myös omista lähtökohdistani johtuen.

4.4 Anonymiteetti ja stereotypiat

Tutkielmassani olen poistanut aineistositaateissa esiintyvien henkilöiden nimet ja muuttanut joitakin tunnistamista helpottavia yksityiskohtia. En nimeä haastateltaviani enkä yhdistä ikä- tai muita tietoja aineistositaatteihin alentaakseni tunnistamisen riskiä. Anonymiteetin säilyttäminen on tärkeää niiden haastattelujen osalta, joissa tutkittavat jakoivat kanssani sellaista informaatiota näkemyksistään tai elämästään, jota he eivät kaikille kerro. Suurin osa puheesta ei ollut mitenkään arkaluontoista ja liikkui hyvin yleisellä tasolla ja yleisesti hyväksytyjen normien puitteissa. Suurin osa haastatelluista ei ollut erityisen kiinnostunut anonymiteettinsä säilymisestä, mutta jotkut mainitsivat eksplisiittisesti, että tiettyjen yksityiskohtien kertominen paljastaisi heidän henkilöllisyytensä vähintäänkin muille haastateltaville, ja he pyysivät minua sen vuoksi jättämään ne pois tutkimusraportista.

Kirjoitan ryhmästä, johon liitetään paljon negatiivisia stereotypioita. On vaarana, että representaatio, jonka itse aiheestani tuotan, vahvistaa näitä stereotypioita tai toisaalta kaunistelee todellisuutta. Objektivisuus on mahdotonta, mutta en ole tietoisesti pyrkinyt kirjoittamaan myönteistä enkä kielteistä representaatiota muslimeista tai käännyttäisistä. Motiivini on ollut purkaa käsitystä islamista monoliittina.

5 Kirjojen islam vs. muslimien islam

Tässä luvussa esittelen ensimmäisen aineistosta tunnistamani islam-diskurssiparin. Kysymyksessä on tiedon merkitystä koskevan puheen konteksti ja siinä näkyy, miten puheessa arvotetaan uskontoon syventymisen ensisijaisuutta, ja toisaalta pidetään sitä toisarvoisena tai jopa mahdottomana. Seuraavassa erittelen sitä, miten haastateltavat suhteuttavat arjessa harjoittamansa islamin pitkälti kirjallisista lähteistä omaksumaansa tietoon uskonnosta ja sen harjoittamisesta, eli millaisen merkityksen naiset antavat kirjatiedolle.

5.1 Puhdas islam vs. arjen islam

Puhuessaan uskonnollisesta tiedosta ja sen omaksumisesta ja soveltamisesta naiset käyttävät kahta vahvaa diskurssia, jotka toimivat toistensa vastinpareina. Kaikki haastateltavat käyttävät molempia diskursseja, tosin joidenkin puheessa toinen näistä on selvästi painottuneempi. Puhetavan, jossa islam määritellään pyhistä kirjoituksista löytyväksi täydelliseksi uskonnoksi, olen nimennyt *puhtaan islamin diskurssiksi*. Vastadiskurssina rakentuvaa puhetapaa, joka kuvailee islamia harjoittajiansa arjessa realisoituvana ja muotonsa saavana elämäntapana nimitän *arjen islamin diskurssiksi*.

Käyttäessään *puhtaan islamin diskurssia* haastateltava sijoittaa oikean islamin tavallisen muslimin tavoittamattomiin.

H: Ei mun käsitys islamista oo muuttunu, mutta mun käsitys on muuttunu muslimieista.
(nauraa)

A: (nauraa)

H: Et aluks oli tietysti semmoset ruusunpunaset lasit päässä ja kaikki oli ihanaa ja hienoa ja kaikki muslimit oli hyviä ja kaikki harjottaa ja niin ees päin, mut sit on tajunnu et muslimitkin on ihmisiä ja me ollaan kuitenkin niin heikkoja me ihmiset ja me tehdään paljon virheitä ja se ei oo et et. **Islam on täydellinen, mutta me ihmiset ei olla täydellisiä**, todellakaan. Et aika harva meistä ylettyy sellaselle tasolle, sille oikeelle tasolle, että ois oikeesti jumalalle alistunu, oikeesti, siis sata prosenttisesti. Mutta totta kai me kaikki yritetään parhaamme mukaan.

Haastateltava siis erottaa toisistaan uskonnon ja sen harjoittajat. Erottelun avulla luotu etäisyys suojaa islamkuvaa muslimien heikkouden ja virheiden siihen potentiaalisesti luomista varjoista. Käännynnäisten joukossa on tuskin montakaan, jotka olisivat vain

nimellisesti muslimeita, mutta tilanne tosiuskovien ja nimellisesti uskontoa edustavien erottelussa on muslimimaissa ja syntymuslimien keskuudessa toinen. Esimerkiksi Juntusen haastattelemien marokkolaismiesten mukaan melkein kaikki marokkolaiset ovat muslimeja, mutta heidän joukossaan on vain muutamia todellisia muslimeita. Uskonnolliset henkilöt erottuvat muista muslimeista omistautumisellaan. (Juntunen 2002,76)

Arjen islamin diskurssia käyttäessään haastateltavat puolestaan nostavat ensisijaiseksi arjen valinnoissa todeksi eletyn vakaumuksen. Tässäkin on kyse nimellisten muslimien erottamisesta todellisista muslimeista, näkökulma vain on toinen. Pyhien kirjoitusten rooli muuttuu tätä diskurssia käytettäessä funktionalisemmaksi. Ensisijaista ei ole teksteihin syventyminen vaan niiden käytäntöön soveltaminen.

A: Onko se lähinnä siis tämmönen ulkokohtaisuus mitä vastaan sää taistelet vai?

H: Joo joo siis ulkokohtaisuuskin ja sitten tota sit juuri semmonen tekopyhyys. Koska se on piirre mitä mä en tykkää muslimeissa, että niinku muslimille joissakin tilanteissa väärät asiat on tärkeitä. Semmonen, että istuu vaan jatkuvasti lukemassa Koraania, niin se niinkun pyhittää kaiken. Et sit se on vähän, et mä koen, että se on vähän niinku käyttöohje, että niinku sen jälkeen **kun on luettu käyttöohje niin sit osataan käyttää esmes sähkölaitteita.**

A: Joo

H: Et sit tehtävä on kuljeskella ja käyttää niitä sähkölaitteita ja aina välillä palata sinne käyttöohjeisiin, että muistaa, että ajatteleeko vähän toisin tai haluaako oppia jotain lisää tai tälleen. Mutta että se idea pitäis olla hanskassa.

A: Joo

H: Eikä niinku niin, että sitten ei kerkiä oleen, tai ei mun miestä siitä voi syyttää, mutta että **ei kerkiä oleen ollenkaan perheensä parissa, kun aina istuu sitä Koraania resitoimassa.** Se on siis ihan hyvä juttu, siis parempi se, kun olla jossain ulkona, mutta sitä parempi ois vielä ryhtyä **elämään sen mukaisesti.**

A: Joo

H: Niinku rohkeus siihen elämiseen, että tota sitten ottais kantaa ja osais toimia.

Arjen islam diskurssissa opinkappaleilla ja niihin syventymisellä ei ole itseisarvoa, vaan ne ovat välineitä, joiden avulla voidaan saavuttaa hyvä elämä. Koraanin opetukset on hyvä tuntea, mutta tärkeintä on niiden soveltaminen omassa arjessa. Tekstit ja niiden välittämät normatiiviset ihanteet ovat merkityksettömiä, jos ne eivät konkretisoidu toiminnaksi elävässä elämässä. Teksteihin syventyminen voi toisinaan jopa korostaa ristiriitaa normien ja arjen todellisuuden välillä.

Myös marokkolaismiehet kokevat islamin sosiaalisen merkityksen muuttuvana. Jokapäiväisen elämän sosiaalisella todellisuudella moraalisine rappioineen on hyvin vähän tekemistä islamin normatiivisten ihanteiden kanssa. Mutta se, miten nuo normatiiviset ihanteet muodostuvat, ei ole helppo kysymys. Nuoria miehiä ympäröivät monet erilaiset ymmärrykset islamista.

Islamia tulkitsevat koraanikoulut, virallinen koulusysteemi, vanhojen miesten perinteinen uskonnollinen oppi, perheen vanhimmat, elpyvät islamilaiset liikkeet niin Euroopassa kuin arabialaisissa maissa, opiskelijajärjestöt ja kansainväliset islamilaiset suositut saarnaajat satelliittikanavilla. Kirjoittamattomat kaiut menneisyyden käytännöistä, modernistiset islamilaiset ideat ja modernit sekulaarimmat huomiot eivät ilmene selkeinä ja eroteltavina alueina ihmisten ymmärryksessä ja käytännöissä. Rajat ovat sameita ja uudet yhteydet ja suhteet jatkuvasti muodostumassa. Perinteinen ja moderni ovat jatkuvassa uudelleen määrittelyn tilassa. Ihmisten sosio-moraaliset arkiset käytännöt ja dogmaattisemmat islamilaiset ihanteet ovat epäselvissä suhteissa keskenään. (Juntunen 2002, 75)

Muslimimaassa asuviin syntymuslimeihin verrattuna suomalaisten käännyksien on ehkä helpompi itse säädellä vaikutteita, joita heidän uskonnollisuutensa saa. Kuitenkaan edes tekstien islam ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Ero *puhtaan islamin* ja *arjen islamin diskurssien* välillä konkretisoituu siis siinä kumpaan uskon tai uskonnon määrittelyn painopiste ensisijaisesti perustuu, pyhiin teksteihin vai elettyyn arkeen.

5.2 Ihanne vs. todellisuus

Puhdas islam diskurssia käytetään erityisesti puhuttaessa islamiin liitetyistä lieveilmiöistä, mutta myös keskusteltaessa erilaisista uskon tulkinnoista ja niiden oikeutuksesta. Tällä diskurssilla myös perustellaan teksteihin syventymisen tärkeyttä, koska niiden kautta saa oikeaa tietoa siitä, mitä islam todella on. *Puhtaan islamin diskurssia* käyttämällä selitetään, että se, millaisena islam näyttäytyy etenkin ulkopuolisille, ei ole todellista islamia, vaan kulttuuristen tulkintojen värittämää. Aito alkuperäinen islam ei esimerkiksi sorra naista.

H: Äitille joskus tulostin sellasen ison pinkan naisten oikeuksista. Ei se sitä suostunu lukemaan.

A: (nauraa)

H: Ihan vaan sen takia, mulla ei oo koskaan tarkoituksena että muita pakottaa tai käännyttää, koska ei se oo mun asiani tehdä, mutta ihan vaan, että hän ymmärtäis sen paremmin, että ei tässä oo mistään sortamisesta kyse. Yritin vaan sen, että **jos asiat menis niinku islamissa pitäis, niin naisilla ois tosi hyvät oltavat ja tosi hyvät oikeudet, mutta se käytännön toteutus ei aina toimi sillä tavalla**, kun monissa maissa se on niin kulttuurisidonnaista ja kulttuuriin sekottunutta uskonnon harjoittamista, nimenomaan Pohjois-Afrikassakin on. Siellä on se se on vähän kieroutunu siitä mitä se on alunperin ollu.

Puhtaan islamin diskurssia käyttämällä voidaan siis määritellä tietyt tulkinnat alkuperäisestä poikkeaviksi ja sen vuoksi ei-islamilaistetuiksi. Todellisuus ei valitettavasti aina vastaa ihannetta. *Puhtaan islamin diskurssissa* tekstit ovat ensisijaisia, eivät uskonnon harjoittajat. Kun uskontoja verrataan toisiinsa, ei laiteta rinnan niiden harjoittajia vaan tekstit.

H: Mä niinku aloin ahmiin niitä sivustoja, et mä jäin illaks pitkäks aikaa sinne lueskeleen ja mä olin, se oli semmonen tosi iso raskas prosessi, joka alko siitä että mä olin jotenkin ihan shokissa että mä löysin mun uskonnollisen sanaston islamista. Ja mä hyvin nopeesti tajusin, että mä oon muslimi ja mä oon aina ollu muslimi. Ja sitte toisel puolella oli tää tieto siitä, varmuus siitä, että mä oon muslimi, mut toisel puolel kaikki nää ennakkoluulot islamista ja muslimeista myöskin.

A: Joo

H: Olin aina pitäny itteeni semmosena naisasianaisena.

A: Joo

H: Ja tota **mulla oli semmonen käsitys, että islamissa naista kohdellaan todella huonosti, vaikka mä näin jo silloin siitä tekstistä, että teoreettisesti se ei pidä paikkaansa, että islamissa naisella on hyvä asema**, et sielei oo sitä Eevan taakkaa ja Eeva ei oo se kylkiluusta luotu olento.

Tutustuessaan islamiin haastateltava ei vertaa toisiinsa muslimia ja kristittyä ja heidän uskonnon harjoitustaan, vaan Koraanin ja Raamatun tekstejä, joista ihmiskuva ja vaikkapa naisen asema on ammennettavissa. Se, miten nämä ihanteet reaali maailmassa toteutuvat, on toisarvoista. Puhtaan islamin diskurssia käytettäessä lähtökohtana on siis ajatus tekstien ensisijaisuudesta.

Tosin tekstitkin avautuvat tulkitsijan näkökulmasta riippuen erilaisina. Ei ole yllättävää, että paradigmat tosi-islamilaistetuista naisista vaihtelevat laajasti. Sekä Koraani että islamilainen perimätieto eli *hadithit* ovat läpi islamilaisen historian olleet hyvin mukautuvia pyhiä tekstejä. Koraanin ohjeet ovat yleisiä, laajoja ja joustavia monissa tapauksissa, ja ne voidaan siten tulkita erityisen sosiaalisen todellisuuden ehdoilla jokaisen tulkitsijasukupolven mukaan. (Stowasser 1993, 5)

Puhtaan islamin diskurssia käyttämällä myös tasoitetaan ristiriitaa, joka syntyy, kun tekee ulospäin epärationaaliselta vaikuttavan valinnan kääntyä ulkoiselta imagoilta mahdollisimman paljon naista alistavaan uskuntoon. Diskurssia käyttämällä naiset osoittavat olevansa tietoisia ristiriidasta oman vapaan valintansa ja islamin negatiivisen julkisuuskuvan kanssa. Käsitellen valintaa tarkemmin seuraavassa luvussa. Yleisessä mielipiteessä islam yhdistetään irrationaalisuuteen ja takapajuisuuteen, joten musliminaisia ei suostuta tunnustamaan koulutetuiksi ja rationaalisiksi toimijoiksi. Naiset siis pyrkivät korvaamaan

stereotypian passiivisuudestaan vastakuvalla koulutetusta ja islamiin sitoutuneesta naisesta. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 70)

Arjen islamin diskurssi puolestaan tulee pintaan puhuttaessa omasta islamiin syventymisestä ja tämän velvollisuuden toivottua heikommasta täyttämisestä. Kaikki haastateltavat tunnustavat syventymisen tarpeellisuuden, mutta kokevat sen jäävän helposti arjen pyörittämisen jalkoihin.

H: Kyllä rukoilussa saa semmosen rauhan tunteen ja Koraanin kuuntelu oikeen semmonen hyvin hengellinen kokemus ja uskonnolliset laulut ja yhteiset varsinkin yhteisrukous on hyvinkin syvä kokemus sitten että.

A: Joo

H: Kyl se on se alusta asti ollu et kun lapset on syntyny ja on ollu tosi väsyny ja se rukoilu on välillä ollu semmosta mekaanista harjotusta vaan kun ei oo jaksanu silleen keskittyä.

A: Joo

H: Eikä aina ehtinykkään. Ja kun yks kiipeä niskassa ja toinen pissaa naaman edessä lattialle ja tälleen näin. (nauraa)

A: (nauraa)

H: Ihan oikeesti tämmöstä on tapahtunu. Tai istuu kakkavaipalla pään päällä, niin se on vähän jääny. Mut mä toivon, että se alkaa tässä pikku hiljaa tulla takasin, kun lapset on isompia.

Arjen islamissa on armollinen sävy. Sen käyttäjä kokee voivansa harjoittaa uskontoa sen verran kuin oma arki ja elämäntilanne antavat mahdollisuuksia.

Puhtaan islamin diskurssia käytettäessä puolestaan myös oma vaillinainen uskonnonharjoitus joutuu kriittisen tarkastelun alle. Uskontoa ei puolusteta vain muiden väärintulkintoilta vaan myös omat valinnat asetetaan kyseenalaisiksi. Omaa elämää ja islamin tulkintaa kompromisseineen ei nosteta mallikappaleeksi.

H: Lukemisen tai tiedonhaun suhteen mä oon ehkä vähän laiska hakeen tietoa tai sanotaan, että mä en oo niin aktiivinen kun joku muu, kuin joku toinen on.

A: Joo

H: Että tavallaan mä hyvin paljon elän sitä mun omaa arkeeni.

A: Joo

H: Et sit tavallaan jostakin otan aikaa hetken ja ehin lukee. Mutta en mä tee niin kun osalla saattaa olla niin että ne haluaa niin paljon sitä tietoo, että he ei vaikka hoida kotia, että he ennemmin haluaa sen kotityöajan käyttää siihen, että he hakee lisää tietoa.

A: Joo

H: Mä ehkä sit enemmän hoidan kotia tai teen jotain, ja sit kun mulla on aikaa, mä haen lisätietoa.

A: Joo

H: Et toisaalta **islamin kannalta se on väärin**, että ois hyvä, mutta mä oon aatellu, että mä sit jotenkin omalla tavalla tasapainotan ne.

A: Joo

H: Tietyt, että jokainen tavallaan sillä omalla tyylillään.

A: JooH: Että se on semmonen asia, missä mä **voisin toimia islamin suhteen paremmin**, että enemmän hakee tietoa ja opiskella enemmän.

Haastateltavan mukaan hänen tärkeysjärjestyksensä, jossa kotityöt ohittavat uskonnolliseen kirjallisuuteen perehtymisen, on islamin kannalta väärin. Sanavalinnat luovat mielikuvan yhden puhtaan ja oikean islamin olemassaolosta. Islam on kuin persoona, jota vastaan voin rikkoa. Haastateltava tietää, mikä olisi oikein, hän tiedostaa ihanteen olemassaolon ja noudattaa sitä sen verran kuin hyväksi näkee. Oma uskonnonharjoitus on yhtä vajavaista kuin muidenkin, eikä siis määrittele islamia kuin korkeintaan negaation kautta.

Koska naiset tiedostavat pyhiin teksteihin syventymisen edut, he ainakin teoriassa pyrkivät erottamaan aikaa myös sille. Tiedon hyvettä korostetaan toistuvasti pyhissä teksteissä, joissa tiedon ymmärretään olevan kausaalisisessa suhteessa uskon kanssa. Usko tulee esiin ja voi kasvaa tiedon kautta. Painottaessaan tiedon tärkeyttä uskon kasvun kannalta naiset yleensä korostavat kahta erilaista vaikutusta, joita tiedolla on suhteessa uskovaan. Ensinnäkin konkreettinen tieto islamin opista, faktat, jotka ovat olennaisia, jotta ihminen voi ymmärtää omaa uskontoaan, tulla siitä vakuuttuneeksi ja sitä kautta uskoa syvällisemmin. Usko ei siis ole este tiedon hankkimiselle vaan sen välttämätön alkupiste. Vaihtoehtoisesti tieto voidaan yhdistää hengellisempään lähestymistapaan. Tietoa hankkimalla voi päästä lähemmäs Jumalaa. Uskon hengellinen ja kognitiivinen puoli ovat yhteydessä toisiinsa. Mitä enemmän tiedän, olettaen että olen vakuuttunut asioista, sitä enemmän myös uskon. Hengellinen kasvu on siis yhteydessä kognitiiviseen kasvuun. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 63–64)

Puhdas islam diskurssi ei tässä kontekstissa muodostu tiedon ja uskon tai tiedon ja kokemuksen vastakkainasetteluna, vaan tekstien ja tiedon merkitys kilpailee nimenomaan arjessa eletyn uskon kanssa. *Arjen islamin diskurssilla* torjutaan epärealistisiksi koettuja vaatimuksia. Toisinaan tuntuu mahdottomalta noudattaa edes niitä ohjeita, jotka tietää oikeiksi. Muslimiyhteisön sisällä harmaiden alueiden olemassaolo tulee keskeiseksi uskonnon normien ja arjen realiteettien kohdatessa.

H: Mun mielestä kaikille on tilaa ja jokainen saa olla sellanen kun on ja kaikki tietää mitä meidän uskonnossa on pakko ja mitkä on vapaaehtosia ja mitkä on ylimääräsiä. Että niitä ylimääräsiä ja vapaaehtosia voi tehdä niin paljon kun itte jaksaa, mutta että en mä menis ketään neuvon. Paitsi niissä mitkä on pakollisia, niin kannustaan niissä.

A: Joo

H: ja sit kun itellä on ollu tosi rankkoja kokemuksia omien voimien kanssa, niin mä ymmärrän sen, että jos joku ei jaksa pakollisiakaan tehdä. Et en mee tuomitte enkä.

A: Joo

H: Sit ennemmin otan kädestä kiinni ja sanon että mä tiän, että se on välistä vaikeeta.

A: Joo

H: Ja sitä aina muistutan, että kyllä Allah näkee sun tilanteen. Että armoo, armoo niinku koitan tuoda esille. Et kun moni palaa piippuun just siinä, kun kukaan ei ymmärrä ja yhteisö painostaa, et sun on pakko tehdä näin, sun on nyt pakko jaksaa käyttää huiivia sun on pakko jaksaa rukoilla sun on pakko paastota. Ei siit välttämättä kysytä, että onk sulla kaikki hyvin ja sit voi käydä tosi ikävästikin.

Arjenislam artikuloituu vastadiskurssina ihanneislamille, jota *puhtaan islamin diskurssi* edustaa. Arjen näkökulmasta puhdas islam on toisinaan saavuttamaton ihanne, jota kohti toki pyritään, vaikka tavoite tiedetäänkin saavuttamattomaksi.

5.3 Ykseyden ja moneuden rakentuminen

Edellä esiteltyjen diskurssien käytöllä on toisistaan poikkeavia seurauksia. *Puhtaan islamin diskurssia* käyttämällä rakentuu kuva yhdestä yhteisestä jakamattomasta ja turmeltumattomasta islamista. Kaikkien kulttuuristen tulkintojen takana näyttää tätä diskurssia käytettäessä olevan yksi yhteinen islam, jota kaikki sen erilaiset variaatiot heijastavat.

H: Joo oon muslimi ja noudatan noudatan ohjeita siitä syystä, että ne ohjeet parhaimmillaan ja riisutuimmillaan on ne kaikkein yleismaailmallisimmat etiikan tai tämmöset ohjeet.

A: Joo

H: Et mä en noudata kulmannyppimisohejta, koska tota, ei karvan jokaisen karvan tarkasti, vaan **justiin niinku mä itte tykkään**. Mutta musta se islamin sanomakin siellä, että pitää riisua se muu sälä. Mutta mä **itte säilyttäisin sitä niitten rituaalien kauneutta ja semmosta yhteisöllisyyttä ja niitä sellasta hyvänlaatusta mystiikkaa**, jossa voidaan sanoa, että ei todellakaan tiedetä kaikkee ja osata kaikkee. Että ollaan niinkun jonkun isomman suojeluksessa, vaikka se isommuus tuleeekin historiasta ja isommasta näkökulmasta ja jaada jaada jaada. Mutta kyllä mä näen, että niinkun se oman elämän mielekkyys ja ylipäätään ihmisen tarkotuksen hakeminen, et kyllä se on niin iso kysymys, että sen että kun siihen saa semmosen vastauksen, että olen tärkeä ja olen osa tätä ja että olen osa jotain isompaa ja että elämällä hyvin saan itselleni etuja ja myös kasvan ihmisenä, jolloin haluan muillekin etuja. Et siis semmonen vähän semmonen jalostava vaikutus, että se on iso ja tärkeä juttu.

Vaikka haastateltavat kokevat oikeudekseen valita miten uskontoaan harjoittavat ja mitkä asiat heille ovat merkityksellisiä, he silti tunnistavat yhteisen ytimen läsnäolon. Siinä mikä itse kenenkin mielestä on jakamatonta ydintä, on eroja, mutta usko sen olemassa oloon on jaettava.

Mandaville (2003) määrittelee muslimit yksilöiksi, joiden itsekuvaus ja identiteetti sisältävät islamin, miten tahansa määriteltynä, avainkomponenttina. Nämä ovat ihmisiä, jotka tunnollisesti yrittävät elää elämäänsä muslimeina, etsien jatkuvasti mahdollisuuksia tehdä uskontonsa relevantiksi osaksi päivittäistä kokemustaan. (Mandaville 2003, 111) Ulkoa katsottuna ykseyttä voi olla vaikea tunnistaa erilaisten variaatioiden takaa, mutta yhteistä on pyrkimys oikeaan. *Puhtaan islamin diskurssia* käytettäessä korostuu islamin ykseys variaatioiden takana.

Arjen islamin diskurssia käyttämällä puolestaan rakentuu kuva monimuotoisesta, joustavasta ja elämään mukautuvasta uskonnosta. Edellisen sitaatin haastateltava toteaa noudattavansa kulmannyppimisohjetta juuri niin kuin itse haluaa. Uskonnollisessa yhteisössä voi olla monenlaisia ihanteita, mutta ne joustavat yksilöllisten tarpeiden mukaan.

H: Ja tota sit kuitenkin mä olin vasta islamiin palattuani mä oon aika voimakas persoona. Ja sitte tavallaan, kun mä olen nainen, niin se ei oo kauheen hyväksyttävä lauseke.

A: Okei

H: Ja tietysti se on ollu semmonen kriisin aihe, että nössyykkää minusta ei tule.

A: (nauraa)

H: Ja tota että sit on tottunu sanon ihmisille, että munkin pitää suvaita teitä semmosina kun te ootte, ja teiänkin pitää hyväksyä mut tämmösenä räpättävänä ja marmattavana ja vastarannankiiskenä. Joissakin asioissa, en toki kaikissa, mutta varsinkin mitä tulee naisen asemaan ja siihen et naisen paikka on vaan kotona, niin mä en nää niinku sellasena. Mut yks kriisi tähän on ollu, että mä oon huomannu, että mä en nauti kotona olemisesta. Et mun kulttuuriin kuuluu se, että naiset käy töissä ja niillon omaa elämää ja sieltä mä löydän sen onnellisuuden.

Arjen islam sallii monitulkintaisuuden, rinnakkaiset tulkinnat. Tätä diskurssia käytettäessä korostuu yksilön mahdollisuus tulkita uskontoa oman tilanteensa ehdoilla ja omasta kulttuuristaan ja persoonastaan käsin. Ei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa elää musliminaisena. Omaa minuutta ei tarvitse kadottaa, ja suvaitsevaisuus on toivottavaa molempiin suuntiin. Mandaville mainitsee esimerkkinä naisen mahdollisuuden hakea avioeroa. Naisten ei varsinaisesti tarvitse tehdä omia tulkintojaan Koraanista tai perimätiedosta, mutta he voivat päättää kenen oppineen tulkintoja he henkilökohtaisissa valinnoissaan seuraavat. Jos ensimmäisen oppineen mielipide ei miellytä, voi halutessaan kääntyä ”modernimmin” asiain näkevän oppineen puoleen, ja saada näin siunauksen omalle näkemykselleen. (Mandaville 2003,128) Pyhiä tekstejä ei siis tarvitse täysin ohittaa sovittaakseen uskonnon oman arjen realiteetteihin.

Jouili & Amir-Moazami huomauttavat, että naiset toisaalta vahvistavat perinteisiä sukupuolirooleja, mutta samanaikaisesti kyseenalaistavat esimerkiksi naisen vangitsemisen puhtaasti kodin piiriin. (Jouili & Amir-Moazami 2008, 67) Arjen islam, joka ei kiinnity suoranaisesti pyhiin teksteihin, antaa siis niin traditionaalista kuin modernimpaakin islamia kannattavalle luvan luovaan tulkintaan ja sen mukaiseen elämään.

Mandaville (2003) pohtii termien määrittelemättömän käytön haasteellisuutta. Termi islamilainen on ongelmallinen, koska se antaa ymmärtää, että on olemassa ajatustapa tai diskursiivinen käytäntö, joka voidaan identifioida autenttiseksi tai todelliseksi islamiksi. Puhuessani islamista tarkoitan kyseisen yksilön käsitystä islamista. Tarkoitukseni on korostaa monia risteäviä tulkintoja, jotka tuottavat erilaisia käsityksiä uskonnosta. Minulle ei siis ole olemassa abstraktia muuttumatonta islamia, joka olisi olemassa itsenäisesti sitä harjoittavien muslimien ulkopuolella. En silti halua väittää, että muslimit, joiden mielestä on olemassa vain yksi islam, olisivat väärässä. Silloin islam ei viittaa tiettyihin uskomuksiin ja käytäntöihin, vaan pikemminkin toimii totalisoivana abstraktiona, jonka kautta merkitys ja diskurssi voidaan organisoida. Moninaisuuden kanssa voi koettaa tulla toimeen käyttämällä monikkoa ja puhumalla islameista (Mandaville 2003, 56)

Monista islameista puhumisessa on kuitenkin se riski, että sillä tuotetaan juuri se essentialismi, mitä vastaan koetetaan taistella, ja alennetaan islamin legitimaatiota uskonnollisena doktriinina. Suuri enemmistö muslimeista on tietoisia uskontonsa monimuotoisuudesta, mutta silti kokee kuuluvansa yhteen islamiin. Puhuttaessa islameista tulee mielikuva rajoista. On piste, johon yksi islam päättyy ja toinen alkaa. Islamin voi myös nähdä joustavampana, jolloin jokainen erilainen aspekti on esimerkki yhdestä yleisemmästä identiteetistä. On vain yksi islam, mutta sillä ei välttämättä ole suoraa korrelaatiota koetun muslimina elämisen kanssa. Islamin eri muodot eivät tuhoa vaan pikemminkin rakentavat suuremman kokonaisuuden. Islamin erityisyys ei siis asetu vastakkain sen sosiaalisen rakentumisen kanssa. Se tarjoaa uskoville merkityksiä, mutta nuo merkitykset eivät ole kerralla oikein tulkittuja, vaan jatkuvasti uudelleen tulkittavia. (Mandaville 2003, 56)

Haastateltavien puheessa rakentuu vahva erottelu kirjoitetun ja harjoitetun islamin välille. Naiset tasapainoilevat näiden kahden välillä paikantaen vakaumuksensa ytimen toisinaan omaan arkeensa, toisinaan Koraanista ja muista kirjallisista lähteistä löytyvään uskonnolliseen tietoon. Se kumpi näistä kahdesta nousee ensisijaiseksi, on hyvin kontekstisidonnaista.

Diskurssit ovat kilpailevia tapoja hahmottaa todellisuutta, joista kumpikaan ei yksinään kerro koko totuutta.

6 Minun islamini vs. muiden islam

Tässä luvussa kysyn, kenet naiset nostavat viimekätiseksi auktoriteetiksi uskontoa koskevilla kysymyksissä. Esittelen neuvottelua, jota naiset käyvät siitä, kenellä on oikeus määrittellä, miten he uskovat ja uskontoaan harjoittavat. Käsittelen myös sitä, miten haastateltavat suhteuttavat toisiinsa omat määrittelynsä ja ulkoa annetut ideaalit.

Vastakäntyneillä on usein illuusio yhdestä islamista. Tämä mielikuva kuitenkin häviää ajan myötä. Kun kääntynyt tulee tietoiseksi erilaisista vaihtoehtoista, hänen on tehtävä valintoja, ja jollain tapaa päätettävä kenen tai keiden islam on oikeaa tai oikeinta – jos ei universaalisti oikeaa, niin ainakin hänelle sopivinta.

Jokainen joutuu tekemään valintoja, halusi hän sitä tai ei. Vähintään täytyy päättää, mihin auktoriteettiin luottaa. Muslimi on Jumalalle alistunut, mutta on päätettävä kenen tulkitsemana Jumalan tahto on puhtainta tai aidointa. Arjen valintoja tehdessään naisilla on käytössä useita tiedon lähteitä, esimerkiksi toisten muslimien esimerkki ja neuvot, sekä oppineiden kannanotot, joita löytyy niin kasvokkaisesta todellisuudesta kuin internetin globaalista maailmasta.

Sanotaan, että kristinuskossa korostuu ortodoksia ja islamissa puolestaan ortopraksia. Uskontoon kuuluu sekä oikea oppi että oikea harjoittaminen, usko ja teot. Hämeen-Anttila (2005) toteaa, että varhaisissa uskonnoissa ihmisten uskoa ja uskonnollisuutta ei mitattu opinkappaleiden uskomisella, vaan jumalille kuuluvien toimitusten suorittamisella. Kristinuskoon varhaiskirkon ajoilta jäänyt opin korostaminen ei ole mikään selviö. Ortodoksia on maailmassa pikemminkin poikkeus, ortopraksia pääsääntö. Monissa uskonnoissa teot siis mielletään tärkeämmiksi kuin usko. Rituaalin oikea suorittaminen takaa ihmisen ja Jumalan tai jumalien välisen yhteyden. Monoteistiset uskonnot korostavat uskon merkitystä ja katsovat, etteivät teot ilman niihin liittyvää uskoa ole tie Jumalan luo. Vastakkainasettelua kristinuskon ortodoksian ja islamin ortopraksian välillä on liioiteltu. Uskonnoilla on erilainen painotus, kun on kyse säädösten noudattamisen ja opinkappaleiden tunnustamisen välisestä tasapainosta. Se osa, joka kristillisessä teologiassa on dogmatiikalla, on islamissa lain, *shari'an*, tutkimisella. (Hämeen-Anttila 2005, 15,28, 104) Uskovan elämän mielekkyyden kannalta on olennaista, että hän voi seisoa sekä sen takana mihin uskoo että

miten uskoaan harjoittaa. Pitkällä aikavälillä uskonnosta ja sen harjoittamisesta katoaa pohja, jos se, miten elää, ei ole itselle totta henkilökohtaisesti.

Puhdas islam - arjen islam diskurssiparissa molemmat diskurssit ovat kaikkien haastateltavien käytössä. Naiset käyttävät sujuvasti molempia diskursseja kontekstin mukaan. *Omaehtoisuusdiskurssi* puolestaan muodostuu vastakohtaksi *mukautumisdiskurssille*, joka edustaa yksilön ulkopuolelta tulevaa painetta. Haastateltavat suhtautuvat eri tavoin siihen, miten paljon ulkoa tulevaa ohjausta tarvitaan ja mihin rajaan asti islam on omien mieltymysten mukaan muokattavissa. Vaikka vapaamielisimmin islamiin suhtautuvien puheessa *omaehtoisuusdiskurssi* on vahvemmin esillä, myös tiukemmin auktoriteetteihin nojautuvat haastateltavat käyttävät diskurssia puheessaan.

Omaehtoisuusdiskurssi löytää kaukupohjaa supermarket-uskonnollisuuden ajatuksesta, joka näkyy vahvana myös kristinuskon piirissä. Moni suomalainen kertoo uskovansa Jumalaan, mutta ”en niin kuin kirkko opettaa”. Kysymys on määrittelyoikeudesta. Islamin sisällä on monia erilaisia tapoja ymmärtää jopa aivan keskeisiä opillisia asioita, kuten islamin peruspilareita.

Omaehtoisuusdiskurssi osin sivuaa *arjen islamin diskurssia*. Erona on se, että *omaehtoisuusdiskurssissa* yksilön oma islam ei vertaudu yhteen puhtaaseen, vaan muiden määrittelemiin potentiaalisesti yhtä vääriin islameihin. Varsinkaan kavereiden ja tuttavien tulkintoja islamista ei omaksuta kritiikittä, mutta myös oppineiden mielipiteisiin suhtaudutaan toisinaan hyvin varauksellisesti.

H: Mut tosiaan en kuulu mihinkään tiettyyn koulukuntaan. Ehkä tämmönen tietty *häänifiläinen* koulukunta ois lähellä mun ajattelua, koska se on aika maltillinen ja näin. Mut en oo mitenkään sitoutunut siihen. Mutta tota mm tosissaan niinku silleen et mä edustan sellasta suuntausta, että mä perustan tosiaan Koraaniin ja profeetan *sunnaan* mun oman elämän. En silleen niinku oo lähteny siihen, että mä oon *sunni mäliki* et näin.

A: Joo

H: Ei silleen noin tiukasti. Ja just sekin, kun nää on ikään kun imaamien luomat nää suuntaukset. Että jos sää otat yhen, niin sehän on vähän niinku et sekin tulkitsee jollakin tavalla. **Että se voi olla myös väärässä, koska sehän on ihminen, et silleen, et mä kyllä käytän aika pitkälle omaa tulkintaa, että sen takii näin.**

Muslimit suhtautuvat Koraaniin eri tavalla kuin kristityt Raamattuun, mutta omaehtoisuusdiskurssia käyttäessään naisten puheesta kuultaa luterilaiselta vaikuttava ajatus jokaisesta uskovasta lukemassa itse omaa pyhää kirjaansa. Uskonpuhdistajien ajatushan oli, että tavallisella kansalla voi olla yhteys suoraan Jumalaan ilman, että väliin tarvittiin pappeja

tulkitsemaan kirjoitusten merkitystä. Osa haastateltavista mainitsi kokevansa opin määrittelemättömyyden ja hierarkioiden puutteen vapauttavana. Heidän mielestään uusi uskonto antoi heille enemmän tilaa omiin opillisiin tulkintoihin, ainakin heidän tämän hetkisessä kontekstissaan, jossa he toteuttivat sitä suomalaisessa ei-islamilaيسessa yhteiskunnassa.

Kuinka muokattavissa islam lopulta on? Mandavillen (2003) mukaan globaalissa kylässä islam on pakotettu kisaamaan asemastaan. Kilpailua käydään, ei vain ei-islamilaisten joukkojen kanssa, vaan myös muslimien lukemattomien islamin luontoa, ja merkitystä koskevien mielipiteiden kanssa. Muslimit kohtaavat uskonnostaan tulkintoja, joita heitä on opetettu pitämään vääräoppisina tai joiden olemassaolosta heillä ei ole ollut tietoaakaan. Kysytään, kuka puhuu islamin puolesta tänään. Islamilaisen tiedon klassiset lähteet kohtaavat uusia haasteita niiden muslimien taholta, jotka enenevällä varmuudella ottavat uskonnon omiin käsiinsä. (Mandaville 2003, 107) Voidaankin kysyä millä oikeudella maltilliset muslimit tuomitsevat jihadistien sotaisan Koraanin tulkinnan epäislamilaiseksi tai päinvastoin. Omaehtoisuudella voi olla pitkälle vieviä seurauksia. Mahdollisuus valita itse kenen oppineen neuvoja kuuntelee ja vielä pitemmälle vietyä itse tulkita pyhiä tekstejä, avaa ovet hyvin laajalle tulkintojen kirjolle.

6.1 Omaehtoisuus vs. mukautuminen

Kaikki haastateltavani ovat ainakin oman määritelmänsä mukaan uskovia muslimeita. Se ei tosin tarkoita, että he harjoittaisivat uskontoaan identtisesti edes niin sanotuissa ilmeisissä asioissa. Haastateltavista muutamat eivät esimerkiksi käytä arkisin huiivia tai rukoile säännöllisesti rituaalisia rukouksia.

Riippumatta siitä, kokevatko haastateltavat kuuluvansa tiukasti sääntöjä noudattaviin vai liberaaleihin, kaikki haastateltavat käyttävät *omaehtoisuusdiskurssia* perustellessaan henkilökohtaisia valintojaan. Diskurssin vastadiskurssina toimii *mukautumisdiskurssi*.

Yleisen mielipiteen tai oppineiden kantojen vastustaminen nähtiin *omaehtoisuusdiskurssissa* perusteltuna, ja oma aito totuuden etsintä ensisijaisena.

A: Mutta sää koit, että sää voit, että sulla on vapaus määritellä se. Ja sulla ei oo semmosia asioita, jotka ois sulle vastenmielisiä tai jotenkin semmosia, jotka, johon sää kuitekin koet, että sun täytyy ottaa osaa.

H: Joo mä en ota mitään vastenmielistä. Mää oon aika siis, että joo. Rukoileminen tuntu vähän aikaa vastenmieliseltä, niin sitten mää suorastaan lopetin sen.

A: Joo, joo.

H: Ja sitten, että mää koen, että se on **mun oikeus, mutta että se on myös mun velvollisuus.**

A: Joo.

H: Että mä koen se, että mun on pakko miettiä. Niin mua on opetettu, ja niin mää mun oman uskontoni koen. Että mun täytyy itte miettiä. Että mää oon viime kädessä siitä itte vastuussa.

A: Joo.

H: Semmonen asia mikä tuntuu vastenmieliseltä ja väärältä niin mun pitää sitä vastustaa, vaikka siitä ois mulle epämukavuutta. Feisbuukkaverit lähtis tai.

A: (nauraa)

H: Tai jotain. Jos mä en oo sinut sen kans, että pojat ympärileikataan, niin mun pitää sanoo se. Mä olin sinut.

Omaehtoisuusdiskurssia käytettäessä oman tuntuman ohittaminen ja elämän muokkaaminen jonkun toisen tulkintojen ohjaamana nähtiin epärehellisenä valintana. On voitava luottaa omaan intuitioon ja tuntumaan oikeasta ja väärästä ja tehdä muutoksia omassa elämässä vasta, kun on pystynyt pitävästi perustelemaan ne itselleen. On kiinnostavaa, että haastateltava pitää jopa velvollisuutenaan pitäytyä siinä, minkä itse kokee oikeaksi. Varsinkin, kun on kysymys jopa niin perustavaa laatua olevasta asiasta kuin rituaalisesta rukouksesta, joka on yksi islamin keskeisistä opinkohdista. Ilmiö näkyy myös toisen suuntaan menevänä yhteisön paineen vastustamisena. Eräs haastateltava viittasi ystävänsä, joka sinnikkäästi pukeutui yhteisön standardeihin nähden liiankin peittävästi ja pitäytyi omassa näkemyksessään toisten kommentteista välittämättä.

Omaehtoisuusdiskurssi antaa vaikutelman hyvin vahvasti omien mieltymysten mukaan muotoiltavasta uskonnosta. Tämän diskurssin vastinparina on sen kanssa vahvasti ristiriidassa oleva *mukautumisdiskurssi*, jonka keskiössä ovat yhteisön tarjoamat vahvat roolimallit ja ideaalit. *Omaehtoisuusdiskurssi* artikuloituu erilaisiin stereotyyppisiin rooleihin mukautumisen vastakohtana. *Mukautumisdiskurssi* puolestaan valottaa yhteisön painetta ja tukea henkilökohtaisia valintoja tehdessä.

A: Miten sulla sitten noi, tuleek sulla joittenkin, esimerkiksi sun äidin tai muiden ei-muslimeiden tai sit siskojen taholta koskaan kritiikkiä tai kommentteja siitä minkä linjan sä oot valinnu, tai jostain sun tulkinnoista tai käytännöistä?

H: Mun äiti ei, se on jo niin tottunu. Se tietää, että sillä ei hirveesti painoarvoa mitä se sanoo. Emmä tiedä tuleeko tulkinnoista siskojen kaa, mutta semmosesta elämänvalinnoista saattaa tulla. Se on **yllättävän kova se muslimien keskuudessa oleva paine** sitten.

A: Joo.

H: Niinku että vaikkei nyt välttämättä suoraan sanota, niin kyllä sä sitten tunnet sen. Että mulla ärsyttää välillä se että itte nyt oon varmaan aika hyvin sellanen muottiin menevä, mutta se että **ois semmonen ihme muslimimuotti, musliminaisen muotti jolla otetaan. Että kaikkien pitää mahtua siihen muottiin. Ja yritetään tunkea. Ja jos sä et sovi, niin sitten käy huonosti että.**

A: Joo.

H: Kumminkin kaikki ollaan omia persoonia. Mullakin niinkun kääntymisen jälkeen, että just avioliiton aikana, et joitakin et on ihan hukassa itensä kanssa, että mä en oo enää mä koska.

A: Joo.

H: Että on uudestaan joututu hakeen sen oman itensä. Että kuka mä oikein oon. Että sitä anto ehkä vähän liikaakin muiden ihmisten viedä ja muiden ihmisten vaikuttaa siihen sitten. Tää on totta kai paljon sellasta niinku semmosta, että kaikki **pitäis noudattaa sitä sääntöä, mut kuka sen säännön sanoo**, niin se on sit eri asia. Ja että onko se se ainut sääntö että.

A: Onko se sit lähinnä tämmösissä isommissa linjoissa, että pidätkö huiivia ja rukoiletko vai koetsää että?

H: No semmoset asiat on semmosia, et se on automaatio, että kaikki rukoilee. Ja kaikki tietää, että musliminaisen on hyvä käyttää huiivia, ja semmoset asiat. Mutta siis kaiken näköset pienet, tai oman elämän valinnat. Niinku siihen, että kenen kanssa sä oot naimisissa. Ja mmm tyyliin mihin kouluun sä laitat sun lapset. Ja syökö ne nyt halalnakkia vai ei vai. Siis kaikki siis. Kun tuntuu, että valitettavasti me muslimit yritetään kontrolloida toisiamme hirveesti. Että olemaan semmosia tavallaan useinkin tuntuu, että käännynäisiltä puuttuu se persoonallisuus sitten loppujen lopuksi. Että kaikki yritetään tehdä semmosiks samanlaisiks. Mutta ei se loppujen lopuks toimi niin että.

A: Joo.

H: Niinku et lopuks kaikkien on kuitenkin haettava se oma identiteetti ja oma persoona sitten, että mikä se on. **Mutta on paljon islamin sisällä, tai ei islamin sisällä, mut muslimien sisällä semmosta niinku syrjintää tavallaan.** Että sä et tee tällä tavalla kuin minä, minun tulkintani mukaan, niin sitten et kuulu tähän jengiin.

Omaehtoisuusdiskurssi muodostuu pitkälti vastadiskurssina mukautumisdiskurssille.

Haastateltava antaa ymmärtää, että hän voi noudattaa tai olla noudattamatta yhteisön normeja, mutta se on hänen oma päätöksensä, eikä hän tee sitä vain välttyäkseen ulos sulkemiselta.

Toisaalta haastateltavat eivät ole myöskään valinneet uskontoaan sen mukaan, mikä on helppoa ja enemmistön suosimaa.

Omaehtoisuus näkyy haastateltavien puheessa monella tasolla. Se tulee esiin kääntymistä sivuavissa kommentteissa koskien uskonnon vapaaehtoista valitsemista, mutta koskee yhtäläillä uskonnon sisällä tapahtuvia valintoja. Mukautumiseen viitataan lähinnä yleisesti yhteisöä koskevana ilmiönä tai omaan menneisyyteen liittyen, kun puheen aiheena on aika juuri kääntymisen jälkeen.

6.2 Itse määritelty vs. ulkoa annettu

Omaehtoisuusdiskurssia käyttämällä rakennetaan kuvaa itsestä aktiivisena toimijana ja rationaalisena valitsijana ja samalla islamista määriteltävissä olevana kokonaisuutena. Tällöin kuva islamista muodostuu dynaamiseksi: se ei ole valmis, ulkoa annettu, sellaisenaan omaksuttava paketti, vaan jättää tilaa itse määrittelyille. *Omaehtoisuusdiskurssin* kautta rakentuva islam ei siis ole vain yleisesti aikaan ja paikkaan sopeutuva, vaan se on muokattavissa soveltumaan jokaisen muslimin henkilökohtaiseen tilanteeseen.

Toimijuuden rinnalla diskurssissa painottuu rationaalisuus. Sen avulla aktiivisesti irrottaudutaan epämiellyttävistä samaistuksista. Kääntymiskertomuksissa ja omia elämänvalintoja perustellessa ylikuonnollisen väliintulo ei näyttele merkittävää osaa, vaan haastateltavat selittävät päätöksensä pääosin tietoisina järkeen perustuvina valintoina. Tämä tosin voi ainakin osin johtua myös tietoon painottuvista haastattelukysymyksistäni.

Omaehtoisuus halutaan nähdä omaa toimintaa määrittävänä tekijänä läpi koko prosessin. Se ei siis ilmene pelkästään uskonnon tietoisena itsenäisenä valintana vaan myös sen omaehtoisena muokkaamisena. Kääntymisessä ei ole kyse hetkellisestä hurautamisesta, vaan se kuvataan pitkänä prosessina ja tietoisena valintana. Sama koskee valintoja uskonnon sisällä.

Haastateltavat myöntävät, että uuden uskon alkutaipaleella esiintyy enemmän sokeaa seuraamista, vaikka vapaus on koko ajan läsnä. Kun kokonaisuus alkaa hahmottua, voi valita oman polkunsä. Islam ei siis ole heille kokonaisuena nielaistu paketti, vaan sisäistetty ja oman näköiseksi muokattu kokonaisuus.

H: Et se on hyvin **sitä tiettyä linjaa ja useimmat käännyttäiset sitten menee eka sen mukaan, kun se on ainoa mitä ne tietää**. Et nyt sitten, kun on internet on vähän parempi, niin se ei oo enää niin paha. Mut sillon alkuun kyl kaikki oikeestaan oltiin silleen hyvin pilkunviilaajia. Ja aina vaikeimman koukun mukaan mennään eikä mitään löysäillä.

A: Joo.

H: Et sit jossain vaiheessa, sit kun tietomäärä kasvo ja avas silmät maailmalle, eikä vaan asu siellä omassa pikku kuplassaan, niin pysty vähän laajentaan sitä omaa tekemistään. Et joskus sillon alussa mä en koskaan pistäny housuja jalkaan. Ja mulla ei koskaan ollu mitään meikkejä. Ja mä en kuunnellu mitään musiikkia. Ja tosi kaikki oli näin ja piste. Et kyllä mulla nyt on housuja jalassa ja emmä silleen kyl mä siis katon, että mä en oo tiukimmissa mis-sixteissä mut et.

A: (nauraa)

H: Silleen joskus sillon aikoinaan se oli ihan ehdoton ei. Että mä en voinu ees ajatella että mä tekisin niin.

Muottiin mukautuminen ja sokea ulkoa tulevien ohjeiden seuraaminen sijoitetaan uskon alkutaipaleelle. Itse määrittely tulee kuvaan mukaan kypsymisen myötä tiedon karttuessa. Käyttäessään *omaehtoisuusdiskurssia* haastateltava antaa niin muille kuin itselleen luvan päättää millaisia johtopäätöksiä ja tulkintoja kohtaamistaan asioista tekee. Jokaisella on oikeus omaan näkemykseen ja tulkintaan.

H: Mutta yksi merkittävä asia on tapahtunu. Mä pääsin kesällä, mulla oli etuoikeus käydä Mekassa. Siis mä tein tämmösen pienen pyhinvaelluksen *gumra* en ole vielä päässyt *hatsille* sille varsinaiselle.

A: Joo.

H: Joka on nyt menossa. Pitää käydä määrättyyn aikaan. Ja tota musta oli todella vapauttavaa päästä kulkeen siellä tää *tava*. Eli kierretään *Kaaba* seittämän kertaa.

A: Joo.

H: Ja se on mejän se pyhimmist pyhin paikka. **Ja kaikesta tästä sukupuolisesta segregatiosta huolimatta, me kaikki kuljetaan siellä sikin sokin ja se oli mulle semmonen vapauttava kokemus. Tietysti ihmiset ruokkii niitä omia ennakkoluulojansa.**

A: Joo.

H: Mä otin sen sillain, että jee mä oon aina ollu oikeilla jäljillä, että naisen paikka ei ole kotona ja sen kuuluu kulkea rinnan.

A: (nauraa)

H: Kulkea rinnakkain miesten kanssa. Ja olla aktiivisia yhteiskunnassa. Et se oli semmonen jännä kokemus.

A: Joo.

H: Et tavallaan se koko mun tie, kun aina mä oon narissu näistä naisten jutuista ja naistenasemasta. Ja sit kun mä pääsin sinne, niin **mä vahvistin omia ennakkoluulojani**, että näin se on.

A: (nauraa)

H: Paitsi että sitten kun sä astut Kaaban ulkopuolelle, niin on ravintoloita, johon en pääse, koska olen nainen.

A: Okei.

H: Et se kontrasti oli siellä kauheen voimakas.

A: Joo.

H: Et sä todella näät sen kulttuurin ja sit sä näät sen uskonnon. Koska jos saudit pystyis jakaan miehet ja naiset siellä Kaaban luona, ne varmasti tekis sen.

A: Joo.

H: Se on se pyhin paikka missä pitää kuitenkin noudattaa niitä tradition, profeetta Muhammedin traditiota. Et siellä ne ei pysty sitä tekeen, ja se oli kauheen kivaa.

A: (nauraa)

Omaehtoisuusdiskurssia käyttämällä otetaan sekä vapaus että vastuu omista valinnoista. Määrittelyvalta on itsellä. Ulkoa annettuja tulkintoja ei omaksuta. Haastateltava muodostaa vastakuvaa stereotypialle alistetusta, sokeasti auktoriteettia seuraavasta musliminaisesta kuvatessaan kokemustaan pyhiinvaelluksesta ja sen herättämästä voimaantumisesta. Hän on täysin tietoinen valikoivuudestaan ja siitä, että antaa ennalta määrittelemiensä arvojen ohjata

omia tulkintojaan. Omaehtoisuusdiskurssia käyttämällä haastateltavat piirtävät islamista kuvan jokaisen muslimin itse määrittelemänä kokonaisuutena.

6.3 Ykseys moneudessa

Omaehtoisuusdiskurssin käyttäminen rakentaa islamista kuvan itse määriteltävänä ja siten hyvin monimuotoisena uskontona. Eräs haastateltava kertoi kokevansa oman asemansa suomalaisena musliminaisena etuoikeutetuksi nimenomaan sen vuoksi, että hän islamin sisällä koki voivansa kristinuskoon verrattuna vapaammin toteuttaa omaa näkemystään ja uskontulkintaansa ilman, että hänen sen vuoksi olisi pitänyt perustaa omaa lahkoaan. Hänen kokemuksensa mukaan uskonnon sisällä on tilaa jokaisen omalle versiolle, koska oppia ei ole määritelty niin, että se sulkisi toisinajattelijat ulos.

Samaan aikaan, kun haastateltavat kokevat olevansa riittävän vapaita valitsemaan uskonnon sisällä olevista elementeistä, islam tarjoaa heille kuitenkin riittävän viitekehyksen arvoineen ja normeineen. Elämä ja valinnat asettuvat tiettyjen raamien sisään ja uskonto yhteisöineen tarjoaa auktoriteetteja, joihin voi tarpeen mukaan sitoutua. Uskova ei ole yksin eettisten ja moraalisten kysymysten äärellä, ja pitemmän päälle periaatteet, joiden mukaan elämää voi jäsentää ja rakentaa, auttavat arjen valintojen äärellä. Mukautuminenkaan ei ole siis puhtaasti negatiivinen asia, vaan sillä on oma paikkansa ja sijansa. *Omaehtoisuus-* ja *mukautumisdiskurssien* avulla käydään neuvottelua yhteisöllisyydestä ja samalla omasta liikkumatilasta sen sisällä.

Kun ihanteena ei ole yksi identtisesti harjoitettu islam, vaan jokaisen omaehtoisesti toteuttama vakaumus, ykseys voi toteutua moneudessa. Islameita on siis yhtä monta kuin muslimeja, mutta lopulta kyse on yhdestä jaetusta. Ykseys ja moneus ovat läsnä yhtä aikaa toteutuen rinnakkain. Kaikilla on sama autenttinen itse mietitty ja sisäistetty vakaumus, joka toteutuu ihanteensa mukaan erilaisina muunnelmina.

7 Yhteenveto

7.1 Vastauksia tutkimuskysymyksiin: Ykseys ja moneus

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: *Miten suomalaiset islamiin kääntyneet naiset rakentavat kuvaa islamista puhuessaan omasta uskostaan, uskonnostaan ja sen harjoittamisesta?* Tutkimuksessani uskonnon sosiaalisesti rakentuva luonne tuli esiin siinä, että aineistosta löytyi kaksi erilaista tapaa käyttää uskonnon, tässä tapauksessa islamin, käsitettä. Tutkimukseni kohteena ei ollut niinkään islamin olemus, vaan muslimien tapa puhua omasta vakaumuksestaan. *Puhtaan islamin* diskurssilla kuvattiin pyhistä teksteistä löytyvää alkuperäistä uskontoa, kun taas *arjen islamin diskurssilla* viitattiin uskontoon käytäntöinä, jotka eletään todeksi muslimien arjessa. Aineistossani merkittävää uskonnosta puhuttaessa oli myös määrittelyn *omaehtoisuus*, joka asettui vastakkain yhteisön normeihin *mukautumisen* kanssa. Molempia diskurssipareja yhdisti niiden esiin tuoma näkökulma yhtä aikaa läsnä olevasta ykseydestä ja moneudesta. Seuraavaksi käyn läpi edellä mainitut aineistosta löytämäni tavat määrittellä islamia vastaten toiseen tutkimuskysymykseeni: *Millaisia islamdiskursseja naiset käyttävät puhuessaan uskonnollisen tiedon hankkimisesta ja sen soveltamisesta?*

Puhdas islam diskurssi

Puhtaan islamin diskurssia käytettiin aineistossa erottamaan muslimit islamista ja islam muslimeista. Tässä diskurssissa määrittelyn lähtökohdaksi nostettiin pyhät tekstit. Uskonnon ja sen harjoittajien erottamisella luotiin niiden välille etäisyyttä, joka auttoi rakentamaan kuvaa puhtaasta, koskemattomasta ja täydellisestä uskonnosta. *Puhtaan islamin diskurssia* käyttämällä selitettiin islamin imagon varjopuolia, jotka tämän diskurssin mukaan eivät ole todellista islamia vaan kulttuuristen tulkintojen värittämää. *Puhtaan islamin diskurssia* käyttämällä epämiellyttävät tulkinnat uskonnosta ja sen soveltamisesta määriteltiin alkuperäisestä poikkeaviksi ja sen vuoksi ei-islamilaiksiksi. Diskurssilla myös perusteltiin teksteihin syventymisen tärkeyttä, koska niiden kautta saa oikeaa tietoa siitä, mitä on todellinen islam. *Puhtaan islamin diskurssissa* tekstit näyttäytyivät ensisijaisina uskonnon harjoittajiin nähden. Kun islamia verrattiin toisiin uskontoihin, rinnakkain asetettiin tekstit, ei uskontojen harjoittajia.

Puhtaan islamin diskurssissa tekstien ja niiden lukijoiden vastakkainasettelussa tekstit saavat suuremman painoarvon. *Puhtaan islamin diskurssia* käyttämällä rakentuu kuva yhdestä yhteisestä jakamattomasta ja turmeltumattomasta islamista. Kaikkien kulttuuristen tulkintojen takana näyttää tätä diskurssia käytettäessä olevan yksi yhteinen islam, jota kaikki sen erilaiset variaatiot heijastavat.

Arjen islam diskurssi

Arjen islamin diskurssia käytettäessä ensisijaiseksi nousee jokapäiväisissä valinnoissa todeksi eletty vakaumus. Pyhien kirjoitusten rooli muuttuu tätä diskurssia käytettäessä funktionaalisemmaksi. Ensisijaista ei ole teksteihin syventyminen vaan niiden käytäntöön soveltaminen. *Arjen islam diskurssissa* opinkappaleilla ja niihin syventymisellä ei ole itseisarvoa, vaan ne ovat välineitä, joiden avulla voidaan saavuttaa hyvä elämä. Koraanin opetukset on hyvä tuntea, mutta tärkeintä on niiden soveltaminen omassa arjessa. Tekstit ja niiden välittämät normatiiviset ihanteet ovat merkityksettömiä, jos ne eivät konkretisoidu toiminnaksi elävässä elämässä.

Arjen islamissa on armollinen sävy. Sen käyttäjä kokee voivansa harjoittaa uskontoa sen verran kuin oma arki ja elämäntilanne antavat mahdollisuuksia. *Arjen islam* artikuloituu vastadiskurssina ihanneislamille. Arjen näkökulmasta puhdas islam on toisinaan saavuttamaton ihanne, jota kohti toki pyritään, vaikka tavoite tiedetäänkin saavuttamattomaksi.

Arjen islamin diskurssia käyttämällä rakentuu kuva monimuotoisesta, joustavasta ja elämään mukautuvasta uskonnosta. Uskonto tarjoaa ihanteita, mutta ne joustavat yksilöllisten tarpeiden mukaan. Arjen islam sallii monitulkintaisuuden ja rinnakkaiset tulkinnat. Tätä diskurssia käytettäessä korostuu yksilön mahdollisuus tulkita uskontoa oman tilanteensa ehdoilla ja omasta kulttuuristaan ja persoonastaan käsin.

Diskurssit haastavat toinen toisensa, ja niiden kautta rakentuu vahva erottelu kirjoitetun ja harjoitetun islamin välille. Naiset paikantavat vakaumuksensa ytimen toisinaan omaan arkeensa, toisinaan Koraanista ja muista kirjallisista lähteistä löytyvään uskonnolliseen tietoon. Se kumpi näistä kahdesta nousee ensisijaiseksi, on hyvin kontekstisidonnaista.

Omaehtoisuusdiskurssi

Omaehtoisuusdiskurssilla otetaan kantaa siihen, miten paljon yksilön ulkopuolelta tulevaa ohjausta tarvitaan, eli mihin rajaan asti islam on omien mieltymysten mukaan muokattavissa. *Omaehtoisuusdiskurssi* liittyy *arjen islamin diskurssin* kanssa, mutta *omaehtoisuusdiskurssissa* yksilön oma islam ei vertaudu yhteen puhtaaseen islamiin, vaan lukuisiin muiden määrittelemiin potentiaalisesti yhtä vääriin islameihin. Muslimiyhteisössä jaetun yleisen mielipiteen ja oppineiden kantojen vastustaminen nähdään *omaehtoisuusdiskurssissa* perusteltuna, ja oma aito totuuden etsintä niihin nähden ensisijaisena. Oman tuntuman ohittaminen ja elämän muokkaaminen jonkun toisen tulkintojen ohjaamana näyttäytyy tätä diskurssia käytettäessä epärehellisenä valintana. *Omaehtoisuusdiskurssilla* voidaan siis rakentaa kuva omien mieltymysten mukaan muotoiltavasta uskonnosta. Kuva islamista muodostuu tässä valossa itse määriteltävänä ja siten hyvin monimuotoisena.

Mukautumisdiskurssi

Mukautumisdiskurssissa keskeinen uskontoa määrittävä tekijä on uskonnollinen yhteisö. Diskurssia käytettäessä esiin nousee yksilön ulkopuolelta tuleva paine, yhteisön tarjoamat vahvat roolimallit ja ideaalit. Yhteisön tasapäistävän vaikutuksen vastapainona on sen tarjoama tuki henkilökohtaisia valintoja tehdessä. *Mukautumisdiskurssia* käytetään eniten puhuttaessa yleisesti yhteisöstä tai omasta menneisyydestä, ajasta juuri kääntymisen jälkeen. Toisinaan se liitetään myös omaan nykyhetkeen. Uskonnon ja uskonnollisen yhteisön tarjoamat rajat näyttäytyvät *mukautumisdiskurssissa* myös myönteisinä, arkea helpottavina tekijöinä. Islam tarjoaa elämään viitekehyksen arvoineen ja normeineen. Elämänvalinnat asettuvat tiettyjen raamien sisään ja uskonto yhteisöineen tarjoaa auktoriteetteja, joihin voi tarpeen mukaan sitoutua.

Omaehtoisuus- ja mukautumisdiskurssien avulla käydään neuvottelua yhteisöllisyydestä ja liikkumatilasta yhteisön sisällä. Pelkästään *omaehtoisuusdiskurssin* perusteella voisi olettaa, että islameita on yhtä monta kuin muslimeja, mutta *mukautumisdiskurssi* puolestaan viittaa yhteen jaettuun uskontoon. Ykseys ja moneus ovat läsnä yhtä aikaa.

Haastateltavat käyttävät diskursseja kertoessaan jatkuvasta prosessista, joka ensin johti heidät kääntymään islamiin ja edelleen heidän matkastaan islamin sisällä. Diskursseista *arjen islam*

ja *omaehtoisuus* korostavat islamin monimuotoisuutta, kun taas *puhdas islam* ja *mukautuminen* painottavat yhtenäisyyttä.

7.2 Tulosten pohdintaa

Lähtiessäni tekemään tutkimusta olin kiinnostuneempi muslimeista kuin islamista. Tämä näkyi tutkimusasetelmassani, olihan tutkimuskohteenani ensisijaisesti muslimien tapa puhua uskostaan ja uskonnostaan. Halusin antaa äänen tutkittaville itselleen. Islam nähdään usein monoliittina, ja lähtökohtani oli tuon monoliitin purkaminen. Halusin nähdä mitä sen taakse kätkeytyy. Tutkimuksen edetessä huomasin ärsyyntyväni törmätessäni sekä omaan että ympäristöni vahvasti omaksumaan tapaan nähdä islam ja islamiin kääntyneet naiset yhdestä ennalta määritellystä kulumasta käsin. Tutkimus oli siis kiinnostava matka minulle vieraaseen uskuntoon, ja samanaikaisesti myös kurkistus omiin ja ympäristöni ennakkoluuloihin ja stereotypioihin tuota uskontoa ja sen edustajia kohtaan. Naisten puheesta löytämäni diskurssit ovat representaatioita maailmasta, ja sellaisina aivan yhtä valideja kuin minun tai muiden heidän näkökulmastaan ulkopuolisten käyttämät islamdiskurssit.

Pyrin tekemään aineistolähtöistä tutkimusta enkä siis lähtökohtaisesti testannut jotain etukäteen määriteltyä hypoteesia. Lähtöoletukseni, joiden perusteella muun muassa muotoilin haastattelukysymykseni, olivat toki peräisin aiemmista tutkimuksista, etenkin Jouilin & Amir-Moazamin teksteistä. Heidän tekemänsä havainnot ja päätelmät varmastikin osaltaan ohjasivat omaa analyysiani. Tutkimusasetelmani ja tutkimuskohteeni olivat erilaiset, mutta myös omassa tutkimuksessani haastateltavieni puheessa jännite muodostui pyhien tekstien, niiden omaehtoisen ymmärtämisen ja toisaalta toisten tulkintoihin luottamisen välille.

Vaikka islam ei minua maailmankatsomuksena vakuuttanut, toisinaan samaistuin haastateltavieni pohdintoihin. He ottivat oman vakaumuksensa todesta ja olivat sitoutuneet arvoihinsa niin vahvasti, että se näkyi heidän arjessaan silloinkin, kun se vaati poikkeamista enemmistön elintavoista. Jäin pohtimaan, millaisia tuloksia tutkimusasetelmani toisi, jos sitä soveltaisi jonkin vähemmän valtavirrasta poikkeavan vähemmistön edustajien puheen tutkimiseen. Se, että aineistosta nousi esiin juuri kyseiset diskurssit, voi tosin ainakin osittain johtua islamin ajankohtaisuudesta, näkyvyydestä ja monilta osin negatiivista imagosta. Esimerkiksi luterilaisuudesta helluntailaisuuteen siirtyneen puheessa nämä diskurssit tuskin

nousisivat päällimmäisiksi. Uskonnollisuus on länsimaissa nykyään yhä vahvemmin yksilön oma valinta, ei yhteisöllisesti ylläpidetty asia. Kuitenkin minkä tahansa pyhistä teksteistä ammentavan uskonnon tai ideologian sisältä voisi ajatella löytyvän jännitteen, joka syntyy oman itsen, yhteisön ja ylimmäksi auktoriteetiksi nostetun tekstin kesken.

Toinen kiinnostava tapa laajentaa tutkimusta olisi haastatella islamista kristinuskoon kääntyneitä naisia ja verrata heidän käyttämiään diskursseja tämän tutkimuksen tuloksiin. Miten paljon yhtymäkohtia löytyisi, kun ilmiö käännettäisiin pääläelleen, ja tutkimus tehtäisiin islamilaisessa yhteiskunnassa, jossa kyseisten uskontojen enemmistö – vähemmistö-asetelma on päinvastainen. Toki asetelma, jossa suomalainen kristitty haastattelisi esimerkiksi turkkilaista islamista kristinuskoon kääntynyttä naista, voisi olla monella tavalla haasteellinen ja tuon tyyppisessä tutkimuksessa tulisi ehkä eri tavalla esiin lännen ja idän vastakkainasettelu ja sen poliittiset ilmenemismuodot.

Löysinkö sen mitä lähdin etsimään? Päädyinkö hyvistä aikomuksistani huolimatta vahvistamaan monoliittia ja essentialisoimaan islamia? Löysin neljä diskurssia, jotka yhdessä rakensivat kuvaa yhdestä ja samalla monesta islamista. Tiivistäen voisi sanoa, että haastateltavat rakensivat puhuessaan kuvan yhdestä islamista, mutta monesta muslimiudesta. Yksi islam on olemassa abstraktiona, mutta elävässä elämässä islam näyttäytyy jokaisen yksilömuslimin monina erilaisina jatkuvasti muuttuvina tulkintoina. Ykseys toteutuu moneudessa.

Lähteet

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Burr, Vivien (2003) Social Constructionism. London: Routledge.
- Eid, Mona (2001) Ajatus täydellisestä ihmisestä. Teoksessa Jaakko Hämeen-Anttila (toim.) Uskontojen risteyksissä: Välimeren alueen uskontojen juurilla. Helsinki: Gaudeamus.
- Hukari, Ari (2005) Islam, ilmoitus ja historia: Abul A'la Mawdudin ja Fazlur Rahmanin Koraanin ja tradition tulkinta. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Hämeen-Anttila, Jaakko (1999) Islamin monimuotoisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Hämeen-Anttila, Jaakko (2001) Islam: taskusanakirja. Helsinki: Basam Books.
- Hämeen-Anttila, Jaakko (2005) Usko: Helsinki: Kirjapaja.
- Hämeen-Anttila, Jaakko (2006) Johdatus Koraaniin. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Jouili, Jeanette S. & Amir-Moazami, Schirin (2008) Knowledge, Empowerment and Religious Authority among Pious Muslim Women in France and Germany. Teoksessa Anitta Kynsilehto (toim.) Islamic Feminism: Current perspectives. Tampere: University of Tampere.
- Juntunen, Marko (2002) Between Morocco and Spain: men, migrant smuggling and a dispersed Moroccan community. Helsinki: M. Juntunen.
- Juntunen, Marko (2005) Islamin arki. Maailma marokkolaisin silmin. Helsinki: Gummerus.
- Juntunen, Marko (2008) Eurooppalaisen islamin järjestäytyminen. Teoksessa Martikainen, Sakaranaho, Juntunen (toim.) Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Martikainen, Tuomas (2008) Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Martikainen, Sakaranaho, Juntunen (toim.) Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karin van Nieuwkerk (2006) Gender and Conversion to Islam in the West. Teoksessa Nieuwkerk (toim.) Women Embracing Islam: Gender and Conversion in the West. Austin: University of Texas Press.

Mandaville, Peter (2003) *Transnational Muslim politics: Reimagining the umma*. London: Routledge.

Potter, Jonathan & Margaret Wetherell (1987) *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.

Roald, Anne Sofie (2006) *The Shaping of a Scandinavian "Islam". Converts and Gender Equal Opportunity*. Teoksessa Nieuwkerk (toim.) *Women Embracing Islam: Gender and Conversion in the West*. Austin: University of Texas Press.

Sakaranaho, Tuula (2008) *Arabian aavikoilta Helsingin lähiöihin*. Teoksessa Martikainen, Sakaranaho, Juntunen (toim.) *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stowasser, Barbara F. (1993) *Women's Issues in Modern Islamic Thought*. Teoksessa Judith E. Tucker (toim.) *Arab Women*. Bloomington: Indiana University Press.

Tiilikainen, Marja (2003) *Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Tiilikainen, Marja & Lehtinen, Isra (2004) *Muslim Women in Finland: Diversity within a minority*. *Tidsskrift for kirke, religion, samfunn*. Trondheim: Tapir akademiske forlag. - 2004 : 1, s. 47–64

Wetherell, Margaret (2001) *Discourse Theory and Practice: a reader*. London: Sage

Haastattelurunko

Miten alun perin tutustuit islamiin?

Liittykö islamiin paluuseesi tärkeitä kohtaamisia tai kokemuksia?

Miten löysit tietoa islamista?

Onko käsityksesi islamista ja sen harjoittamisesta muuttunut ajan myötä? Jos, miten?

Millaiset asiat saavat sinut etsimään lisää tietoa/päivittämään tietämääsi?

Pyritkö oppimaan uutta tai pääsemään syvemmälle islamiin? Jos, miten?

Millaista tietoa etsit?

Miksi haluat oppia lisää?

Onko uskon ja sen harjoittamisen kokemuksellinen puoli sinulle tärkeä?

Onko sinun helppoa löytää tietoa, josta olisi apua arjessa toimimisen kannalta?

Miten helppoa/vaikeaa sinun on soveltaa oppimaasi käytäntöön?

Oletko törmännyt keskenään ristiriitaiseen opetukseen?

Miten erotat oikean ja väärän tiedon toisistaan?

Edustatko jotain suuntausta islamin sisällä? Mihin viittaat sanoessasi ”islamin mukaan”?

Etsitkö tietoa lähinnä itseäsi vai muita varten?

Opetatko itse muita? Jos, keitä?

Oletko kohdannut kritiikkiä omien tulkintojesi (mielipiteittesi tai elämäntapojesi) johdosta?

Jäikö jotain tärkeää kysymättä?